

6. CRENZAS E ACTITUDES

6.1 As actitudes lingüísticas: Análise estatística

As relacións existentes entre os falantes e as súas linguas non son exclusivamente instrumentais. Normalmente existe un complexo vínculo afectivo entre unha lingua e os seus usuarios, o cal se complica aínda máis nas sociedades multilingües cando dous ou máis sistemas lingüísticos se reparten as funcións que as sociedades monolingües lles atribúen a distintas variedades. O estudio das actitudes lingüísticas considérase, pois, indispensable para coñecer os sentimentos e emocións que ós individuos lles suscita a lingua do seu propio grupo ou a de grupos distintos que conviven na mesma sociedade, e así poder comprender o grao de vitalidade dun idioma e o seu poder simbólico dentro da comunidade, orienta-la planificación lingüística, etc.

Segundo a escola multicompoñencial, as actitudes lingüísticas constan dos seguintes compoñentes:

- *cognitivo*: todo o que conscientemente se sabe do obxecto lingüístico; serían as percepcións que cada individuo extrae da realidade a partir da súa experiencia persoal.
- *afectivo*: os valores e emocións que suscitan tanto as linguas como as variedades lingüísticas ou os seus falantes.
- *conductual*: parte activa das actitudes, que leva consigo unha conducta manifesta en relación co obxecto da actitude²⁰.

Co propósito de obter información ampla das actitudes que a poboación desta mostra piloto mantén sobre a lingua galega e os seus falantes, introducimos no cuestionario unha serie de preguntas que atinxen ós seus tres compoñentes. Intencionadamente, decidiuse incidir cun maior número de preguntas no afectivo, por consideralo o compoñente esencial das actitudes sociais, introducindo moitas menos cuestións referentes ó compoñente conductual, xa que este podía ser analizado cruzan-

---

²⁰ Fronte a esta escola, a monocompoñencial identifica a actitude social co compoñente afectivo. Considera que as actitudes son predisposicións a reaccionar que implican unha resposta avaliativa de achegamento ou evitación. Actúan entre os estímulos e as respostas, pero non se identifican nin con uns nin coas outras.

do variables actitudinais co uso lingüístico concreto. Dentro do compoñente afectivo entrarían as cuestións relacionadas coa actitude ante a extensión do uso, aquelas destinadas a descubrir certos estereotipos lingüísticos a partir da identificación de trazos psicolóxicos e sociolóxicos sobrexeneralizados dos galegofalantes e, finalmente, preguntas encamiñadas a estima-la adhesión grupal e os sentimentos dos individuos para o galego, como é o caso da actitude ante o feito de adaptarse á lingua do interlocutor cando este é galegofalante en contraposición coa actitude ante unha situación inversa, a posición adoptada á hora de identifica-la lingua propia dos galegos, ou a lingua que estes deben falar, etc. As preguntas relacionadas co compoñente cognitivo das actitudes lingüísticas serían aquelas que tratan de descubri-las apreciacións individuais da situación social do galego e dos seus falantes, é dicir, a utilidade do galego en comparación co castelán, as posibilidades que teñen os galegofalantes de adquirir prestixio e estatus, ou a lingua que identifica determinados marcos xeográficos e grupos sociais. Por fin, as cuestións referidas a cal debe se-la lingua materna para os nenos ou a lingua que deben fala-los galegos, ó tempo que tratan de descubrir un referente conductual, nalgúns casos poden denotar tamén sentimentos de lealdade ou deserción lingüísticas.

As probas estatísticas utilizadas nesta sección varían de acordo coas características das variables. Utilizamos probas paramétricas (análise da varianza, correlación de Pearson) cando traballamos con escalas de intervalos (tipo 'moi ben' 'ben' 'indiferente' 'mal' 'moi mal') e probas non paramétricas (X^2) cando as escalas son nominais ou categóricas. As puntuacións obtidas nas escalas ordinais transformáronse en rangos co obxecto de poder aplicar probas estatísticas máis potentes.

Co fin de simplifica-los datos, realizouse unha análise factorial coas variables actitudinais que estaban altamente correlacionadas. Aplicámo-lo coeficiente de correlación de Pearson nas variables cuantitativas e o de rangos de Spearman²¹ nas variables ordinais, obtendo como resultado correlacións positivas que son significativas a un nivel de .01 ou .001 na maior parte dos casos.

As análises factoriais foron aplicadas ás escalas coas que se tratou de medi-la actitude ante a extensión do uso do galego e ás variables ordinais, dando nestas como datos de entrada unha matriz de correlacións de Spearman. Decidimos excluír de entre as primeiras a variable da actitude

²¹ A correlación entre variables serve para indicar ata que punto estas están relacionadas ou tenden a variar conxuntamente. A súa expresión cuantitativa oscila entre +1 e -1 (sendo +1 e -1 a correlación perfecta. O coeficiente de correlación de Pearson dá unha medida de relación lineal entre dúas variables: canto máis se pareza a unha liña recta a relación entre dúas variables, maior será o coeficiente de correlación que as une. O *r* de Spearman é axeitado cando se trata de variables que permiten a ordenación en rangos como mínimo.

ante o uso do galego na prensa (pregunta nº 75) pois os 305 casos non válidos distorsionaban os seus resultados, e cinco variables máis nas segundas que non podían ser integradas dentro de ningún factor (o nivel de estudos, o atractivo, a intelixencia, trazos de personalidade coma o pragmatismo, e o respecto de que gozan os galegofalantes en comparación cos castelanfalantes).

Na primeira análise obtivemos dous factores que explican as seguintes porcentaxes de varianza seguindo o método de extracción dos compoñentes principais: $F1 = 74.1\%$ e $F2 = 12.1\%$, acadando un 86.2% a porcentaxe total de varianza explicada. O primeiro factor, unha vez rotada a matriz, agruparía as variables relativas ó uso do galego nas institucións (concellos, Xunta, Facenda, Xustiza e Igrexa) e o segundo as relacionadas co uso do galego nos medios de comunicación (radio, televisión e publicidade). Sen embargo, o uso do galego nos actos relixiosos amosa a saturación máis baixa dentro da matriz factorial, e está relacionada con variables que non gardan relación coas demais institucións, polo que decidimos tratala como un factor independente, inducidos tamén porque consideramos que o papel socializador da Igrexa foi o suficientemente importante dende o punto de vista histórico como para merecer un estudio independente das demais institucións. A continuación amosámo-las ponderacións de cada variable dentro do factor en que foron agrupadas:

F1: *Actitude ante o uso do galego na Administración*

Actitude ante o uso do galego na Xunta.	.86235
Actitude ante o uso do galego nos concellos	.85038
Actitude ante o uso do galego en Facenda	.79001
Actitude ante o uso do galego nun xuízo	.67611

F2: *Actitude ante o uso do galego nos medios de comunicación*

Actitude ante o uso do galego na televisión	.85940
Actitude ante o uso do galego na radio	.84131
Actitude ante o uso do galego na publicidade	.80490

F3: *Actitude ante o uso do galego nos actos relixiosos*

Actitude ante o uso do galego nos actos relixiosos	.84145
--	--------

Na segunda análise extraemos tres factores que explican en total o 63.4% da varianza ($F1 = 32.8\%$, $F2 = 18.7\%$, $F3 = 11.9\%$). O primeiro factor comprende as variables relacionadas coas posibilidades que teñen os galegofalantes de mellorar de posición na sociedade en que viven, polo que podemos identificalo como o factor do *estatus social*. Dentro do segundo agrúpanse tres variables a través das que se expresan os sentimentos dos entrevistados cara ó galego e ós seus usuarios e mailo grao de adhesión a esta lingua, denominándoo, pois, o factor da *solidariedade*. Finalmente, o último factor reúne dúas variables que indican as opinións sobre as posibilidades que teñen os galegofalantes para relacionarse

socialmente e facer amigos, polo que decidimos etiquetalo coma o factor que mide a *socialización*. As ponderacións de cada variable dentro do factor ó que pertencen son as seguintes:

F1: *Estatus social dos galegofalantes*

Posibilidades de ascenso profesional dos galegofalantes	.83538
Posibilidades de ascenso profesional das persoas con forte acento galego	.83010
Consideración social dos galegofalantes	.57266

F2: *Solidariedade grupal*

Afabilidade dos galegofalantes	.84947
Simpatía dos galegofalantes	.79603
Beleza do galego	.56409

F3: *Posibilidades de socialización:*

Posibilidades dos galegofalantes para facer amigos	.83848
Posibilidades dos galegofalantes para relacionarse socialmente	.78862

Tódalas preguntas relacionadas coas variables enriba indicadas foron formuladas sempre en comparación co castelán ou cos castelanfalantes (Vid. apéndice: preguntas nº 114 a 119, 122 e 125).

Como pode deducirse das etiquetas dos factores e das variables que agrupan, o primeiro e mailo terceiro factor dan conta das apreciacións individuais da realidade social do galego, polo que, xunto ás preguntas referidas á súa distribución por hábitat e segundo distintos grupos sociais, expresan o que é o compoñente cognitivo das actitudes lingüísticas.

Unha vez extraídos os factores, conservámo-las puntuacións factoriais dos suxeitos para utilizalas nos cálculos posteriores.

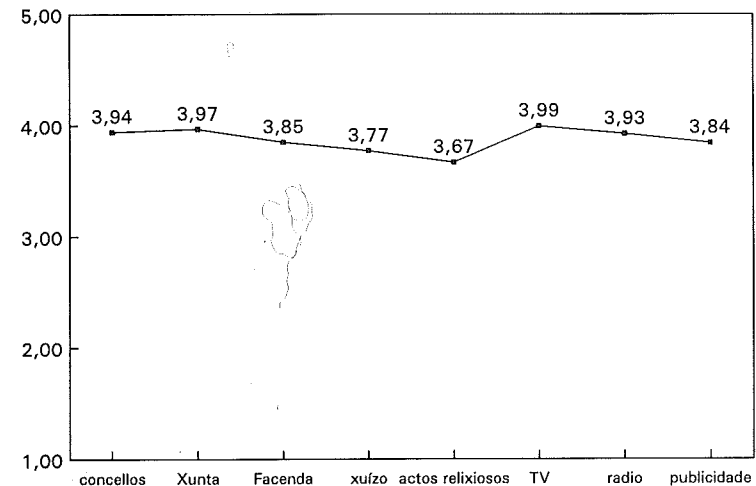
6.2 Actitudes lingüísticas ante a extensión do uso do galego

Como xa avanzamos antes, as escalas de intervalo coas que traballamos neste apartado constan dos seguintes niveis: 1. 'moi mal' 2. 'mal' 3. 'indiferente' 4. 'ben' 5. 'moi ben'²². Estas escalas empregan números cardinais, polo que os valores numéricos asociados con elas son cuantitativos e permiten o uso de operacións aritméticas de distinto tipo. Como pode verse, os valores numéricos asignados ós niveis de cada variable van do 1 ó 5, identificando o 1 coa resposta máis negativa e o 5 coa máis positiva para o galego, de modo que podemos situar as respostas de cada individuo nun contínuum actitudinal no que valores altos están correlacionados con actitudes positivas e á inversa.

²² A práctica habitual nos traballos sobre as actitudes lingüísticas é considerar que nas escalas de intervalos as diferencias iguais entre dous puntos calquera da escala son idénticas entre si. Neste traballo, as diferencias entre 1 e 2 pódense considerar iguais ás diferencias entre 2 e 3, entre 3 e 4 e entre 4 e 5.

Tomando as variables que entran nestes tres factores independentemente e calculando as puntuacións medias de cada unha, comprobamos na gráfica 33 que as actitudes respecto do uso do galego en ámbitos anteriormente reservados para o castelán están moi próximas ó 'ben', do que se deduce que as puntuacións medias de cada un dos factores deste apartado tamén estarán moi próximas ó 'ben'.

Gráfico 33. ACTITUDES ANTE O USO DO GALEGO EN DIFERENTES ÁMBITOS

Como recordaremos, excepto para a medición da actitude ante o uso do galego nos actos relixiosos (variable que constitúe por si mesma un factor), para poder observala posición dos individuos nos outros dous factores, as puntuacións orixinais tiveron que ser convertidas en puntuacións estandarizadas. Expresaremos, pois, estas posicións en termos de desviacións estándar respecto da media (que se iguala a cero), de modo que aqueles que teñan un valor Z por riba de cero amosarán unha actitude máis positiva cá media, e os que o teñan por debaixo máis negativa.

As principais variables independentes relacionadas coa actitude cara ó uso do galego nos medios de comunicación e os actos relixiosos son a lingua habitual e os estudos. Para explicala variación de resposta respecto do uso do galego na Administración son significativas, ade-

mais da lingua habitual e a idade, a interacción entre lingua habitual e lingua materna por unha banda e entre lingua habitual, idade e hábitat pola outra²³.

Tendo en conta que nas comunidades onde conviven dúas linguas a lingua habitual dun individuo non coincide sempre coa súa lingua materna, e que os cambios de lingua a miúdo teñen aquí unha significación social subxacente, é esperable que esta última incida máis nas actitudes lingüísticas dos falantes cá primeira. Xa vimos en seccións anteriores que nesta mostra provisional só o 56.1% dos que aprenderon a falar en galego usa habitualmente só esta lingua, mentres un 39.5% pasou a falar máis galego ca castelán; do mesmo modo, só un 34.8% dos que teñen como lingua materna o castelán seguen a falar só castelán, en tanto que un 44.5% fala agora máis castelán ca galego. Isto repercute, en certa medida, no feito de que a lingua materna dos entrevistados non resulte significativa para explica-la variación da opinión ante o uso do galego, ou só o sexa en interacción coa súa lingua habitual.

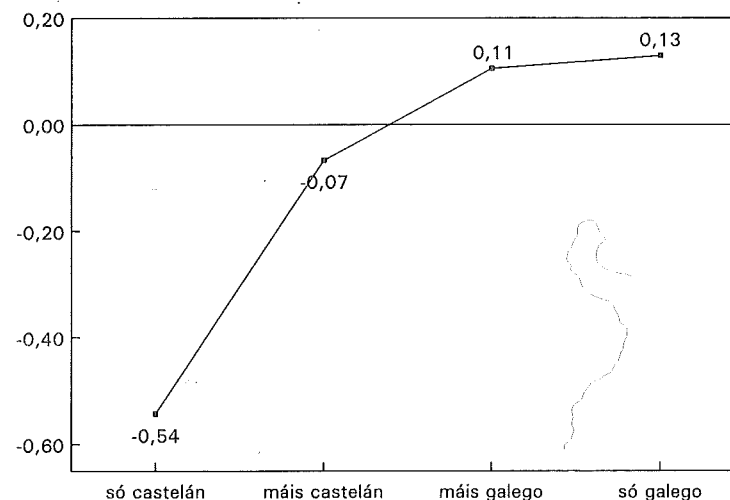
O vínculo entre lingua habitual e hábitat plásmase no incremento do uso do castelán na medida en que pasamos do rural ó urbano, polo que as diferencias nas puntuacións debidas ó hábitat (bastante máis baixas no caso do urbano) podería levarnos a unha conclusión errada sobre a súa significación. Estas débense, en realidade, á lingua habitual dos que residen en cidades (castelán ou predominantemente castelán).

No que se refire ás actitudes ante o feito de usa-lo galego na Administración, son os individuos que tiveron o galego como lingua materna, pero que agora falan case sempre castelán, os que amosan a puntuación máis baixa de tódolos grupos ($Z = -.81$), seguidos dos monolingües iniciais en castelán que non cambiaron de lingua ($Z = -.55$) ou que agora falan máis galego ca castelán ($Z = -.43$); tódolos bilingües ini-

ciais manteñen, sen embargo, puntuacións por enriba da media, especialmente aqueles que falan só ou preferentemente galego, cun valor Z algo superior a .50.

O que denotan as puntuacións amosadas no gráfico 34 segundo a lingua habitual é que a opinión dos individuos é tanto máis positiva neste factor canto máis frecuente é o seu uso do galego.

Gráfico 34. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NA ADMINISTRACIÓN SEGUNDO LINGUA HABITUAL

As desviacións beta da lingua habitual axustadas para a lingua inicial son as seguintes²⁴:

Só castelán	-.50
Máis castelán	-.08
Máis galego	.09
Só galego	.14

Nos gráficos seguintes pódese observar que sucede o mesmo coa actitude ante o uso do galego nos medios de comunicación e nos actos relixiosos: canto maior é a frecuencia do galego como lingua habitual, mellor é a actitude ante a súa presenza nestes ámbitos, canto máis frecuente é o uso do castelán, menos favorablemente se posicionaron os

²³ Os valores F e P para cada variable independente nos ámbitos analizados son os seguintes:

Actitude ante o uso do galego na Administración:		
	F	P
Lingua habitual	5.580	.001
Idade	7.157	.000
Interacción lingua habitual-lingua materna	3.307	.006
Interacción lingua habitual-lingua materna-idade-hábitat	2.286	.006

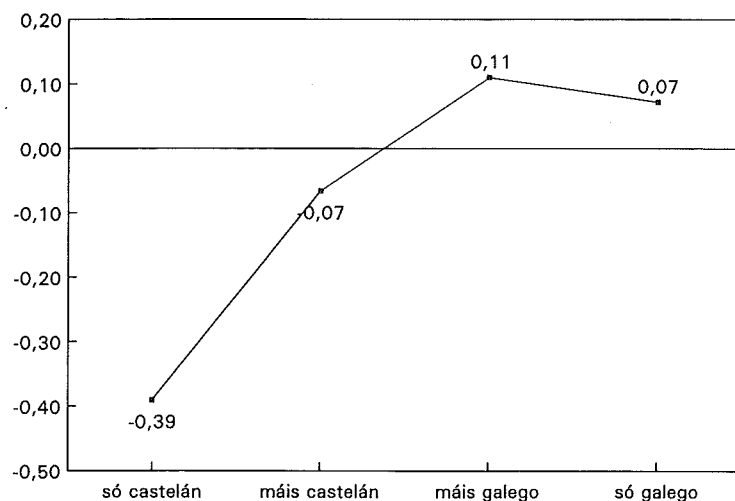
Actitude ante o uso do galego nos medios de comunicación:		
	F	P
Lingua habitual	2.995	.030
Estudios	9.121	.000

Actitude ante o uso do galego nos actos relixiosos:		
	F	P
Lingua habitual	8.155	.000
Estudios	8.691	.000

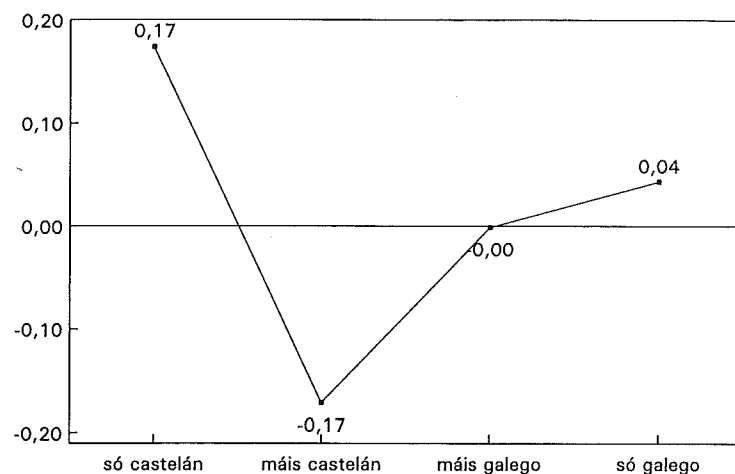
²⁴ Os valores axustados amosan o efecto de certa categoría dentro dun factor dado, despois da variación debida a outros factores e covariantes que fosen tomados en consideración.

entrevistados ante este feito (aínda que cómpre non esquecer que a actitude global da mostra está moi próxima ó 'ben').

Gráfico 35. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NOS ACTOS RELIXIOSOS SEGUNDO A LINGUA HABITUAL

Gráfico 36. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NOS MEDIOS DE COMUNICACIÓN SEGUNDO LINGUA HABITUAL

Como xa dixemos, a interacción entre a idade dos entrevistados e maila súa lingua habitual resulta significativa para a explicación da varianza no primerio factor ($P = 0.031$). Os que falan predominantemente castelán e teñen 61 ou máis anos presentan as puntuacións máis baixas neste factor ($Z = -.87$), seguidos dos monolingües en castelán que teñen unha idade comprendida entre os 26 e os 40 anos ($Z = -.72$). Sen embargo, este mesmo grupo de idade ten as puntuacións máis altas cando a súa lingua habitual é o galego ($Z = .44$), seguidos daqueles que falan máis galego e teñen entre 16 e 25 anos ($Z = .40$). A interacción entre lingua habitual, hábitat e idade tamén resulta aquí significativa ($P = .006$). De entre os individuos incluídos no grupo de idade máis novo que se consideran monolingües en castelán, os que residen en cidades son menos partidarios de que se empregue o galego cós que residen en vilas; do mesmo xeito, aqueles que falan 'máis galego ca castelán' e teñen entre 41 e 60 anos ou máis de 60 amosan actitudes menos negativas se viven no rural. A continuación poden verse as desviacións estándar de cada grupo:

Individuos de 16 a 25 anos que falan só castelán:

Rural: $Z = .13$

Vila: $Z = -.15$

Cidade: $Z = -.75$

Individuos de 41 a 60 anos que falan máis galego ca castelán:

Rural: $Z = .21$

Vila: $Z = .30$

Cidade: $Z = -.10$

Individuos de 61 en diante que falan máis galego ca castelán:

Rural: $Z = -.37$

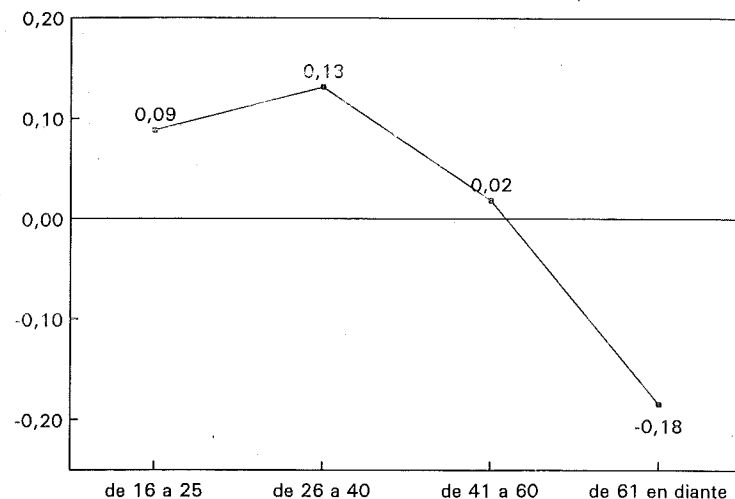
Vila: $Z = -.42$

Cidade: $Z = .00$

Estimando independentemente os grupos de idade obsérvase un descenso da actitude favorable nos máis vellos, sendo os de idades comprendidas entre 26 e 40 anos os que ofrecen as puntuacións máis por riba da media.

En conclusión, os cambios de lingua pesan máis sobre as actitudes cara ó uso do galego na Administración nos galegofalantes ca nos castelanfalantes iniciais. O crecente abandono do galego como lingua habitual parece acarretar posicionamentos desfavorables respecto á ampliación das súas funcións, pero o abandono do castelán non implica necesariamente posicionamentos favorables para o idioma galego (tanto os castelanfalantes iniciais que cambiaron de lingua coma os que non o fixeron teñen puntuacións negativas neste factor). Polo demais, existe un paulati-

Gráfico 37. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NA ADMINISTRACIÓN SEGUNDO A IDADE

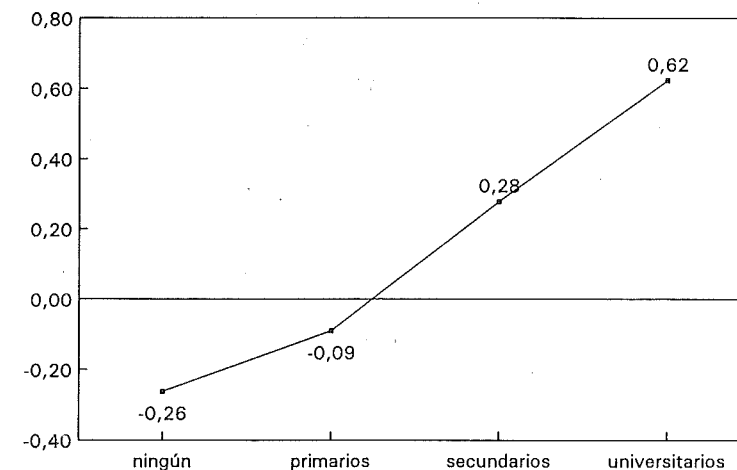

no ascenso das puntuacións positivas a medida que aumenta o uso do galego como lingua habitual, sendo os bilingües iniciais os que se destacan máis positivamente. Segundo os grupos de idade, destaca a incidencia da lingua habitual nos que teñen entre 26 e 40 anos, xa que se manifestan como o grupo máis favorable cando falan galego e bastante desfavorablemente cando o fan en castelán (aínda que superados polos máis vellos). O hábitat incide positivamente nas actitudes se é rural e negativamente se é urbano.

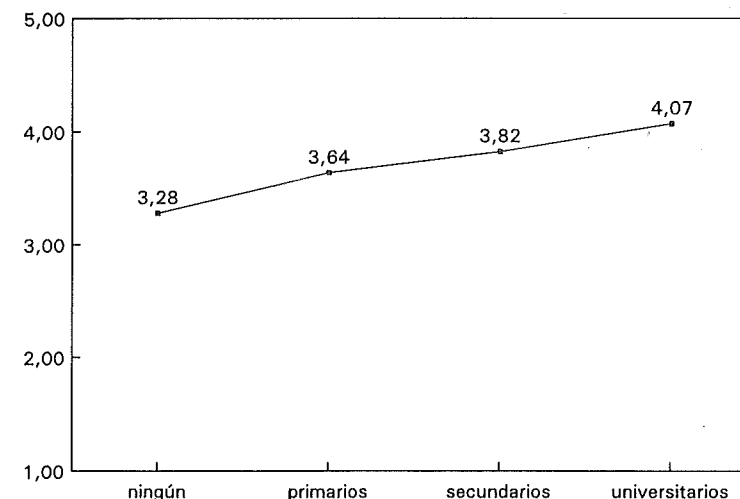
Contrariamente ó que vimos dicindo, non parece haber variación de resposta producida pola idade e o hábitat (ou a interacción entre esas variables e a lingua materna ou a lingua habitual) en actos relixiosos ou nos medios de comunicación. Aquí só os estudos feitos e a lingua habitual dos individuos se manifestan claramente relacionadas coa súa actitude. Xa vimos nos gráficos 35 e 36 a dirección das actitudes segundo a lingua habitual; vexamos agora como inciden nelas o nivel de estudos dos entrevistados. Nos gráficos 38 e 39 poderemos comprobar que a medida que aumenta o nivel de estudos dos individuos, a actitude vaise tornando máis positiva. Obsérvase que os entrevistados con puntuacións por debaixo da media son os que carecen de estudos ou os que só fixeron estudos primarios (completos ou incompletos), mentres que están moi

por riba da media os que accederon á universidade, seguidos dos que teñen estudos de formación profesional ou bacharelato.

Gráfico 38. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NOS MEDIOS DE COMUNICACIÓN SEGUNDO GRAO DE ESTUDIOS

Gráfico 39. ACTITUDE ANTE O USO DO GALEGO NOS ACTOS RELIXIOSOS SEGUNDO O GRAO DE ESTUDIOS

Non é doado determinar cal pode se-la causa da repercusión do grao de estudos nestes factores cando non repercuten na actitude ante o uso do galego na Administración. Sabemos que o conservadurismo lingüístico caracterizou sempre os ámbitos relixiosos: nestes persistiu o emprego do latín séculos despois de que deixase de ser lingua viva, pois críase que as linguas románicas del derivadas non eran máis que sucesións corruptas da primeira, non aptas para expresar a través delas a palabra de Deus. Cando o castelán substituíu o latín na liturxia, o galego era aínda a lingua utilizada en interaccións informais, íntimas ou familiares pola maior parte da xente. Polo tanto, puidera ocorrer que nos actos relixiosos, onde o prestixio da lingua utilizada connota actitudes de devoción e de respecto, a xente sexa máis remisa á extensión do uso do galego. Hai que ter en conta, ademais, o feito de que o uso do galego pode parecer máis natural e, polo mesmo, ser mellor aceptado en ámbitos onde o proceso de normalización comezou hai anos ca naqueloutros nos que este proceso non empezou aínda e onde o uso do galego se debe a iniciativas persoais moi illadas. Os datos ofrecidos por Ferro Ruibal²⁵ sobre o papel histórico da Igrexa na situación social do galego poden axudarnos a comprender-la incidencia que ten o nivel cultural nas actitudes dos individuos respecto ó uso do galego na liturxia. Se o aumento do nivel cultural vai emparellado cun aumento do agnosticismo, é comprensible que sexan os máis agnósticos os que menos se deixen influír pola postura que as institucións eclesiásticas adoptaron respecto ó uso do galego.

6.3 Prexuízos lingüísticos dos entrevistados

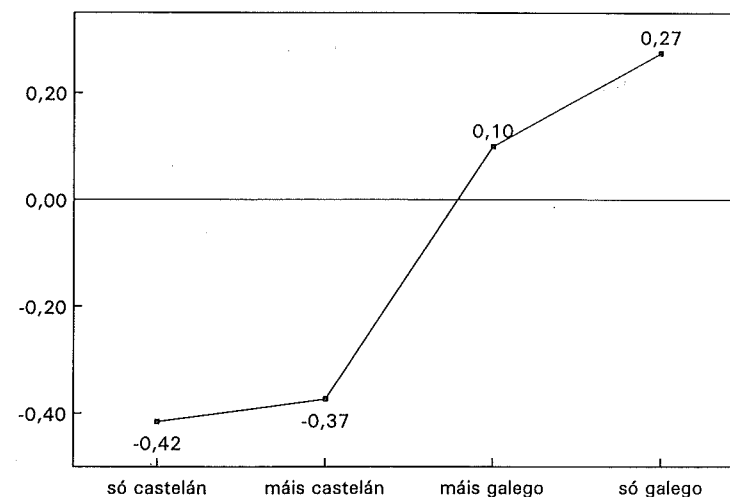
Algunhas das preguntas introducidas no cuestionario tentaban descubri-los prexuízos lingüísticos dos entrevistados. Partindo do concepto de prexuízo como un xuízo apriorístico non fundamentado, que comporta emocións favorables ou desfavorables producidas polo obxecto do prexuízo, podemos incluír neste apartado tanto os estereotipos lingüísticos dos entrevistados, é dicir, a percepción de trazos de personalidade sobrexeneralizados nos galegofalantes (intelixencia, atractivo, simpatía, afabilidade, etc.), presuntamente deducidos das características da súa fala, como as súas actitudes reprobatorias ante conductas de 'autoafirmación lingüística'.

Estas preguntas deron lugar a dous tipos de escalas: unha ordinal de tres niveis (1. 'menos', 2. 'igual', 3. 'máis') que, como xa dixemos, sometemos a unha análise factorial despois de converte-las puntuacións individuais en rangos; e outra nominal ou categórica, que contén as posibilidades de resposta 'sí', 'non'.

²⁵ Segundo os datos ofrecidos por este autor a porcentaxe de escépticos é maior entre universitarios (16.5%) ca entre a xente con estudos primarios (1.7%). Vid. "Lingua galega e relixión", Grial, 107, 1990, pp. 335-357.

Algunhas das variables relacionadas cos estereotipos lingüísticos (nivel de intelixencia, de atractivo ou de pragmatismo dos galegofalantes en comparación cos castelanfalantes, etc.; vid. apéndice: preguntas 113, 119, 123, ...) non foron consideradas para poder acomoda-las demais ó factor e por considerar que eran as menos susceptibles de constituíren entrada para un estereotipo lingüístico co método da resposta directa²⁶. As tres restantes (vid. apéndice: preguntas 121, 122, 125) integran o factor referido á solidariedade grupal, que, recordaremos, agrupaba variables relativas á simpatía e afabilidade dos galegofalantes e á beleza do galego. A resposta maioritaria ás preguntas que compoñen dito factor é 'igual': esta supera o 80%, con escasa variación nas porcentaxes entre unhas variables e outras.

Gráfico 40. O FACTOR SOLIDARIEDADE
SEGUNDO A LINGUA HABITUAL

No factor da solidariedade grupal só parece incidi-la lingua habitual do entrevistado ($F = 4.828$, $P = .001$) e a interacción desta coa lingua materna ($F = 2.427$, $P = .034$). Como pode verse no gráfico 40, a tendencia de resposta dentro dos distintos niveis é a mesma cá xa vista en variables anteriores: canto máis frecuente é o uso do galego máis tenden-

²⁶ O método de medición indirecta máis utilizado para descubri-los estereotipos lingüísticos é o do *matched-guise*. Con el, os respondentes ignoran que o que realmente están cualificando é un grupo lingüístico concreto, o cal non se puido ocultar co procedemento da pregunta directa. A inadecuación do método do cuestionario puido ser un dos motivos polos que a penas se descubre este complexo de estereotipos, aínda que non temos probas para asegurala súa existencia.

cia hai de responder a favor dos galegofalantes. Como sucedía coa actitude ante o uso normal do galego na Administración, son os que aprenderon o galego como primeira lingua, e actualmente falan máis frecuentemente castelán, os que presentan as puntuacións máis baixas ($Z = -.65$) de tódolos grupos, seguidos dos bilingües iniciais que tamén falan máis castelán ca galego ($Z = -.49$) e dos monolingües en español que non cambiaron de lingua ($Z = -.47$). Os que mostran as actitudes máis favorables neste factor son, en troques, os monolingües iniciais en galego que o conservan como o seu único idioma, o cal se pode interpretar como un trazo de adhesión ó propio grupo lingüístico.

A outra variable que entra nesta parte extrae as opinións dos entrevistados sobre a conveniencia de que nunha interacción entre interlocutores que falan idiomas distintos, un converxa cara á lingua do outro. Introducimos dúas cuestións que tratan o tema dende as dúas perspectivas posibles en Galicia: converxencia cara ó sistema lingüístico do interlocutor galegofalante ou converxencia cara ó do castelanfalante. Trátase aquí dunha escala categórica, polo que lle aplicamos probas estatísticas non paramétricas X^2 .

O que se desprende das frecuencias é unha clara tendencia a considerar que non é correcto persistir falando unha lingua cando o interlocutor o fai na outra. Sen embargo, hai unha marcada redución das respostas negativas cando a persoa que se resiste á converxencia lingüística é un galegofalante. Isto condúcenos a concluír (sempre coa cautela que nos impón a provisionalidade desta mostra) que a autoafirmación lingüística se considera menos ilícita cando a fai un galegofalante:

¿ESTÁ BEN FALARLLE CASTELÁN A UN GALEGOFALANTE?

	%
Si	27.4
Non	72.6

¿ESTÁ BEN FALARLLE GALEGO A UN CASTELANFALANTE?

	%
Si	42.2
Non	57.6

En relación con este feito cómpre ter en conta que non son exactamente as mesmas variables as que están relacionadas con ámbalas dúas preguntas. Namentres a actitude ante o feito de que se fale castelán a alguén que fale galego está relacionada coa lingua materna, coa lingua habitual e coa clase social dos entrevistados, estas non parecen ter nada que ver coa actitude ante o feito de falarlle galego a un castelanfalante; o hábitat de residencia, pola súa banda, resulta moito máis significativo para explica-la varianza de resposta no primeiro caso ($P = .0000$) ca no segundo ($P = .040$). Respecto desta variable, lembremos que está altamente correlacionada tanto coa lingua inicial como coa lingua habitual, aumentando a presenza do galego a medida que nos ache-

gamos ó rural; polo tanto, sempre que a lingua materna ou a lingua habitual sexan significativas, o hábitat só o será secundariamente. Outro tanto sucede coa clase social autoestimada polo entrevistado; a súa significación probablemente sexa debida á correlación que garda coa lingua inicial e a lingua habitual: a frecuencia do galego descende a medida que o fai a clase social. Así pois, podemos reduci-los factores que inciden na variación de resposta á lingua materna e á lingua habitual no caso da converxencia lingüística cara ó galego, e ó hábitat, no caso da converxencia cara ó castelán.

A presenza do galego como lingua habitual parece incidir negativamente na opinión que lles merece ós entrevistados que se fale castelán a un galegofalante. Como se ve na táboa 37, hai un aumento progresivo das respostas negativas a medida que aumenta o uso do galego, dándose unha diferenza de ata 44.3 puntos entre os monolingües en galego e os monolingües en castelán. A lingua inicial incide de forma semellante, posto que son os bilingües e os galegofalantes iniciais os que manteñen unha actitude máis desfavorable ante este feito.

Táboa 37. Actitude ante a non converxencia lingüística segundo a lingua materna e a lingua habitual

	Lingua materna			Lingua habitual			
	castelán	as dúas	galego	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
¿Está ben falarlle castelán a un galegofalante?							
si	38.4%	18.4%	22.0%	61.7%	34.6%	20.5%	17.4%
non	61.6%	81.6%	78.0%	38.3%	65.4%	79.5%	82.6%

Respecto ó hábitat, descartarémolo de entre as variables relacionadas con esta pregunta por estar moi correlacionado coa lingua habitual e coa lingua materna, pero si está relacionado coa pregunta de se está ben falarlle galego a un castelanfalante, xa que nesta non o están as outras dúas variables. Son os das vilas os que dan a porcentaxe máis alta de respostas negativas (66.2%), acadando os 20 puntos de diferenza sobre os do rural:

Táboa 38. Actitude ante a non converxencia lingüística segundo o hábitat

	Hábitat		
	rural	vila	urbano
¿Está ben falarlle galego a un castelanfalante?			
si	46.9%	33.8%	42.0%
non	53.1%	66.2%	58.0%

Como pode observarse na táboa que cruza os resultados das dúas preguntas, a porcentaxe dos que cren que está ben falarlle galego a un castelanfalante e mal falarlle castelán a un galegofalante (50%) é moito máis alta cá dos que pensan que non está ben falarlle galego a un castelanfalante pero si está ben falarlle castelán a un galegofalante (11.1%):

Táboa 39. Actitude ante a converxencia lingüística en castelán e en galego

¿Está ben falarlle castelán a un galegofalante?	¿Está ben falarlle galego a un castelanfalante?	
	si	non
si	49.5%	11.1%
non	50.5%	88.9%

Foron os galegofalantes os que produciron esta diferenca nas porcentaxes, como se aprecia ó cruza-las dúas variables controladas pola lingua habitual: de tódolos que teñen o castelán como única lingua, só un 26.7% cre que está ben falarlle castelán a un galegofalante e mal falarlle galego a un castelanfalante (porcentaxe que descende ata o 19.7% no caso dos que falan moi esporadicamente galego); sen embargo, un 65.9% dos que usan só galego e un 61.5% dos que falan máis galego, pensa xustamente o contrario (que está ben falarlle galego a un castelanfalante e mal falarlle castelán a un galegofalante). A isto debemos engadi-lo 33.3% de bilingües que falan máis castelán ca galego, os cales están a favor de que un galegofalante se dirixa na súa lingua habitual a un receptor castelanfalante, pero defenden a converxencia lingüística cando o emisor é un castelanfalante e o receptor un galegofalante.

Para explicar posturas aparentemente tan contradictorias, convén ter en conta varios feitos. En primeiro lugar, que os motivos que inducen ós castelanfalantes a responder como o fan probablemente sexan distintos dos motivos que condicionan a resposta dos galegofalantes. E, en segundo lugar, que posiblemente dentro dos monolingües en galego haxa un sentimento de identidade e autoafirmación lingüística máis forte ca no grupo dos monolingües en castelán, o que pode explicar que conserven o seu monolingüismo pese a estaren instalados nun idioma minorizado.

6.4 Conciencia Sociolingüística dos entrevistados

Nesta sección incluiremos aquelas variables relacionadas coas crenzas sobre a situación social do galego e mais dos seus falantes: apreciación da utilidade do galego en relación co castelán, da normalidade do seu uso en determinados tipos de hábitats e por grupos sociais específicos (nenos, vellos, xente con estudos e xente sen estudos), ou da existencia de obstáculos que lles dificulte ós galegofalantes o ascenso de clase ou a relación social. En sociolingüística, as crenzas teñen interese por diversos motivos, entre eles porque serven para xustificar determinados afectos e sentimentos ante a lingua.

O grupo de preguntas relacionadas coa identificación de lingua galega e certo tipo de hábitat (preguntas 127 a 129), estaban inicialmente pensadas para dar conta da parte afectiva das actitudes lingüísticas, pero, dada a súa formulación ambigua, entendemos que os entrevistados as interpretaron como apelacións ás súas percepcións persoais dunha reali-

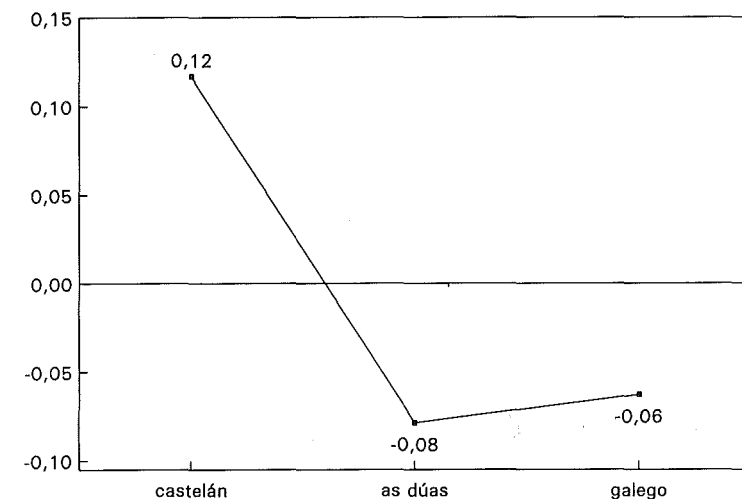
dade obxectiva, polo que finalmente decidimos incluílas neste epígrafe. Todas elas foron formuladas como afirmacións categóricas que os respondentes debían admitir ou rexeitar, dando lugar a unha escala nominal con dúas alternativas, 'si' ou 'non'.

A este mesmo tipo de escala pertencen as variables referidas á lingua que os respondentes cren que falan grupos sociais concretos; nelas establecéronse os niveis de 'castelán', 'galego', 'indiferente'.

As demais constitúen escalas ordinais, unha delas tratada como un factor independente (a opinión sobre a utilidade do galego) e as outras agrupadas nos factores xa mencionados do status social e da capacidade de relación social dos galegofalantes.

Só a lingua materna resultou estar relacionada coa dispersión das respostas no factor do status social ($F = 3.095$, $P = .046$), dispersión mínima, xa que as porcentaxes en 'igual' están por enriba do 80% en tódolos casos.

Gráfico 41. O FACTOR ESTATUS SEGUNDO A LINGUA MATERNA

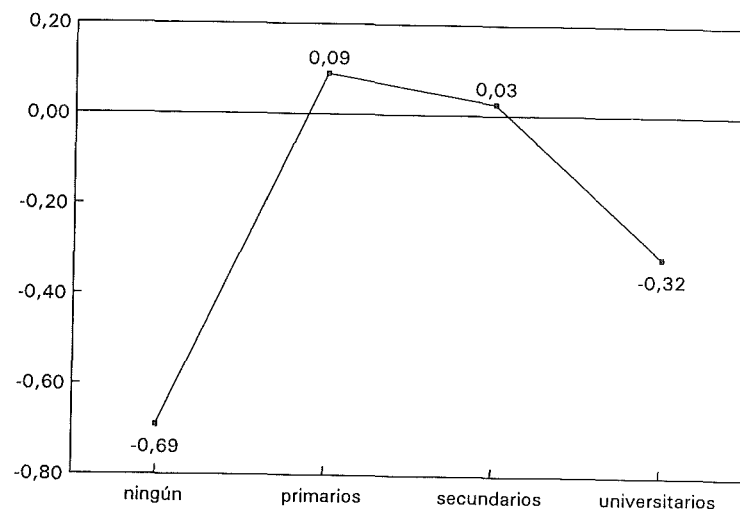
No cruzamento anterior vemos que as puntuacións que están por enriba da media pertencen ós que aprenderon a falar en castelán; os que tiveron o galego como lingua inicial, sen embargo, presentan as puntuacións máis baixas, en tanto que os bilingües iniciais se colocan nunha situación intermedia entre os dous grupos. Polo tanto, aínda tendo presente que a maioría da poboación da mostra considera que os galegofalantes teñen as mesmas posibilidades de mellorar profesional e socialmente cós castelanfalantes, hai unha lixeira variación de opinión segundo cal sexa a

língua materna dos entrevistados. De tódolos grupos quen máis tende a crer que o galego dificulta o ascenso no estatus social son os que o teñen como lingua materna, mentres que os castelanfalantes iniciais son os que menos comparten esta opinión.

No que atinxe ás posibilidades de relación social dos galegofalantes, as puntuacións neste factor varían de acordo co nivel de estudos ($F = 8.193$, $P = .000$) e coa interacción entre lingua habitual e lingua materna ($F = 3.099$, $P = .009$) por unha banda, e hábitat e estudos pola outra ($F = 2.426$, $P = .025$).

Os que non cursaron ningún estudo e os que fixeron carreiras universitarias coinciden en presentar puntuacións negativas moi por debaixo da media: $Z = -.69$ e $Z = -.32$ respectivamente.

Gráfico 42. O FACTOR SOCIALIZACIÓN SEGUNDO O GRAO DE ESTUDIOS

Da interacción entre os estudos e mailo hábitat resulta que os individuos que cursaron estudos universitarios e residen en vilas son, de tódolos grupos, os que maiormente expresan a crenza de que os galegofalantes non teñen as mesmas posibilidades de relacionarse socialmente, senón menos ($Z = -1.30$), seguidos moi de preto dos que carecen de estudos. Dentro deste grupo, esa mesma crenza afiánzase progresivamente na medida en que nos achegamos ó urbano:

Rural: $Z = -.57$

Vilas: $Z = -.74$

Urbano: $Z = -.87$

Os que se manifestan en sentido contrario son aqueles outros que, ademais de asistir á universidade, viven en cidades ($Z = .25$).

Comezando coas variables sobre a presenza do galego en distintos tipos de hábitat, dáse un descenso da resposta 'si' no que vai do rural ó urbano que acada os 47.3 puntos de diferenza:

O galego é a lingua propia das...

	Cidades	Vilas	Aldeas
Si	50.9	80.8	98.2
Non	49.1	19.0	1.8

Das frecuencias anteriores podemos deducir que a xente tende a apreciar que a lingua galega está moito menos estendida no hábitat urbano ca nos outros dous, concentrando practicamente toda a súa vitalidade nas vilas e aldeas. Na táboa tamén se observan unhas altas porcentaxes de individuos que cren que o galego é a lingua característica das vilas e aldeas, pero non o é das cidades:

Táboa 40. Identificación do galego con certos tipos de hábitat

	O galego é a lingua propia das vilas		O galego é a lingua propia das aldeas	
	si	non	si	non
O galego é a lingua propia das cidades				
si	62.1%	3.2%	51.4%	22.2%
non	37.9%	96.8%	48.6%	77.8%

Como vimos en epígrafes anteriores, hai unha diminución efectiva na práctica do galego a medida que o lugar de residencia cobra características urbanas, polo que, neste punto, se aprecia unha visión bastante fiel da realidade por parte dos individuos.

As respostas á presenza do galego nas cidades e nas vilas non están relacionadas con ningunha variable en particular, pero si o está a visión do galego como lingua característica do rural, concretamente coa lingua materna e a lingua habitual:

Táboa 41. O galego como lingua da aldea segundo a lingua materna e a habitual

	Lingua materna			Lingua habitual			
	as	só	máis	máis	só		
O galego é a lingua propia das aldeas	castelán	dúas	galego	castelán	castelán	galego	galego
si	94.5%	100.0%	100.0%	93.3%	96.2%	99.4%	100.0%
non	5.5%			6.7%	3.8%	.6%	

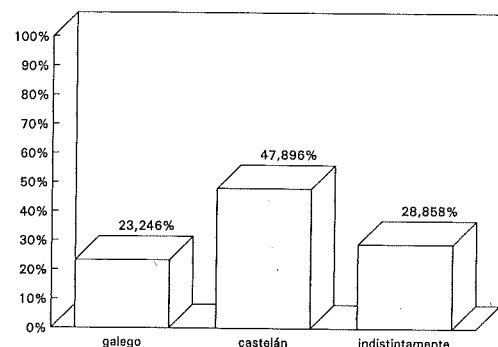
Como se observa na táboa anterior tódolos galegofalantes e bilingües iniciais cren que o galego é a lingua propia da aldea, porcentaxe que descende lixeiramente no caso dos que aprenderon a falar en castelán. Esta mesma tendencia repítese coa lingua habitual: hai un aumento progresivo da resposta 'si' a medida que o galego vai prevalecendo como lingua habitual dos respondentes. Isto pode ser explicable polo feito de que a maior

parte da xente que fala galego ou que o ten como lingua inicial é de orixe rural, e unha boa porcentaxe deles trasladáronse despois ás cidades. Este coñecemento directo do que sucede en ambos medios colócaos nunha posición vantaxosa para avalia-la situación do galego nos mesmos.

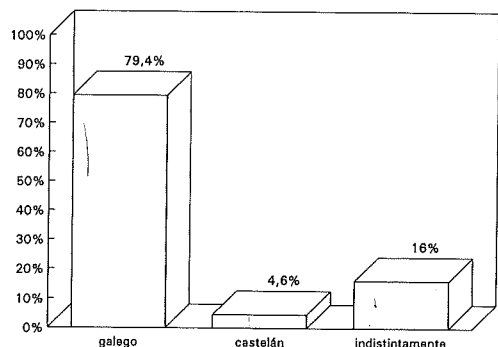
Outro dos aspectos que incluímos nesta sección foi o estudio das apreciacións que teñen os individuos sobre os usos lingüísticos reais na súa comunidade. Como se sinalou previamente, a conciencia sobre o uso que nos interesaba descubrir tiña que ver coa lingua dos nenos, dos vellos, e co nivel de estudos dos cidadáns.

Os resultados globais das apreciacións da lingua que falan os vellos e os nenos aparecen nos gráficos 43 e 44, mentres que os cruzamentos que máis discriminan reflíctense nas táboas 42, 43 e 44. Como se verá, son as variables relacionadas coa lingua habitual e co hábitat as preponderantes; das outras pouco hai que dicir, xa que polo que respecta ó sexo, por exemplo, non podemos rexeitar que as diferencias sexan debidas ó azar.

Gráfico 43. A XENTE NOVA FALA

Gráfico 44. OS VELLOS FALAN

Táboa 42. Estimación da lingua que falan os nenos e os vellos segundo a lingua habitual.

	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
<i>Lingua dos nenos</i>				
castelán	70.0%	58.7%	46.9%	34.7%
galego	5.0%	11.5%	26.5%	33.5%
indistintamente	25.0%	29.8%	26.5%	31.8%
<i>Lingua dos vellos</i>				
castelán	11.7%	9.6%	1.2%	2.3%
galego	70.0%	56.7%	82.7%	93.1%
indistintamente	18.3%	33.7%	16.0%	4.6%

Táboa 43. Estimación da lingua que falan os nenos e os vellos segundo o hábitat de residencia

	Hábitat		
	rural	vila	urbano
<i>Lingua dos nenos</i>			
castelán	40.3%	53.2%	60.0%
galego	31.0%	19.9%	18.0%
indistintamente	28.7%	27.0%	32.0%
<i>Lingua dos vellos</i>			
castelán	2.7%	2.8%	12.0%
galego	86.8%	80.3%	59.0%
indistintamente	10.5%	16.9%	29.0%

Pode observarse que entre os monolingües en castelán hai unha tendencia xeneralizada a crer que a xente máis nova fala a mesma lingua ca eles. Tan só un 5% cre que hoxe en día os nenos falan galego habitualmente. Son os galegofalantes, pola contra, os que en maior medida estiman que os vellos falan galego, chegando ata un 93.1%, que contrasta moito coas crenzas sobre a lingua dos nenos, xa que neste grupo a distribución é moi equilibrada. Canto máis galego fala o individuo menos diferencias hai nas porcentaxes entre os que responden a calquera das tres opcións.

En canto ó hábitat de procedencia, nos entrevistados do urbano reflíctese unha diferenza de 20 puntos na súa apreciación de cal é a lingua que falan os vellos, xa que fronte ó 79.4% do total da mostra que contesta que a lingua dos vellos é o galego, esta porcentaxe redúcese a un 59% no urbano a favor da resposta 'indiferente' (preto dun 30%).

Unha proba de que as crenzas son percepcións persoais e distintas en cada individuo dunha mesma realidade témola en que estas non sempre coinciden cos usos reais. Así, mentres que un 54.3% da poboación máis vella da mostra é monolingüe en galego, nas táboas precedentes as respostas dos entrevistados están por riba desta cantidade: un 93.1% dos que teñen como lingua habitual 'só galego' cre que os vellos falan galego, mentres que a porcentaxe de monolingües en castelán que cren que o galego é a lingua propia dos vellos sobe a un 70%. Tendo en conta o

hábitat podemos concluír algo semellante, xa que tan só os do urbano se aproximan ó uso real.

En canto ás crenzas sobre que lingua falan os que non teñen estudos dáse un fenómeno contrario ó visto anteriormente. Neste caso, son os que falan habitualmente só galego os que estiman maioritariamente que os individuos sen estudos falan por regra xeral galego (78.2%). Curiosamente, canto máis castelán se fala máis baixas son as porcentaxes neste valor, sendo nos que falan habitualmente só castelán onde maiormente subsiste a idea de que a xente sen estudos fala só castelán.

Táboa 44. Estimación da lingua que fala a xente sen estudos segundo a lingua habitual

	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
A xente sen estudos fala				
castelán	18.3%	9.6%	6.2%	2.3%
galego	35.0%	33.7%	67.3%	78.2%
indistintamente	46.7%	56.7%	26.5%	19.5%

Como pode verse, as xeneralizacións neste sentido son tan amplas que chegan a converterse nun estereotipo para a maioría da poboación, como é o caso da identificación dos individuos que non teñen estudos coa lingua galega. Este tipo de crenzas non parecen estar relacionadas coa idade, co sexo do entrevistado ou coa clase social²⁷.

E xa para finalizar con este epígrafe, analizarémo-las crenzas sobre a utilidade do galego en relación co castelán. A resposta maioritaria nesta variable é 'igual' (66.6%), seguida moi de lonxe polo 'menos' (22.6%), e unha escasa porcentaxe da opción 'máis'. Os factores que inciden nas respostas dos individuos son a lingua inicial e a habitual do entrevistado, os estudos e a idade.

A presenza do galego, sexa como lingua materna ou como lingua habitual, parece incidir positivamente na valoración da súa utilidade; na táboa 45 pode observarse que a porcentaxe de respostas 'menos' diminúe considerablemente nos que aprenderon a falar en galego, ó tempo que aumentan as respostas 'máis'. Como vemos, estas mesmas diferencias existen entre os monolingües en castelán e os monolingües en galego:

Táboa 45. Utilidade do galego segundo a lingua materna e habitual

	Lingua materna			Lingua habitual			
	castelán	as dúas	galego	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
Utilidade do galego en relación co castelán							
menos útil	27.2%	23.7%	19.9%	30.0%	26.0%	22.6%	18.0%
igual de útil	68.5%	65.8%	66.7%	65.0%	69.2%	62.3%	71.5%
máis útil	4.3%	10.5%	13.4%	5.0%	4.8%	15.1%	10.5%

²⁷ O único cruzamento significativo desta variable sociolóxica, no que atinxe ás actitudes e ós prexuízos lingüísticos, é o establecido coa 'lingua propia dos que non teñen estudos', no cal os de clase media pensan que é o galego a lingua usada por este grupo social.

Polo que se refire ó nivel de estudos e á idade, canto máis elevados son os primeiros máis altas son as porcentaxes dos que consideran que o galego é unha lingua igual de útil có castelán, e canto máis vellos son os respondentes maior é a tendencia a pensar que é menos útil có castelán. Isto é comprensible se pensamos que a formación académica é inversamente proporcional á idade, de xeito que o 81% dos maiores de sesenta anos teñen só estudos primarios (completos ou incompletos), non habendo ningún con estudos medios ou superiores. Os dous grupos de idade máis novos, sen embargo, recibiron unha formación moito máis ampla, que no grupo de dezaseis a vintecinco anos posiblemente aínda non rematara. Hai, xa que logo, unha evidente relación entre idade e estudos, e cremos que a variable estudos (véxase a táboa 46) pode se-la predominante nela, xa que o feito de estudar galego na escola ou no instituto puido axudarlles ós máis novos a revaloriza-la utilidade do galego nesta sociedade²⁸:

Táboa 46. Utilidade do galego segundo o nivel de estudos

Utilidade do galego en relación co castelán	Estudios			
	ningún	primarios	secundarios	universitarios
menos útil	17.1%	21.1%	13.1%	14.3%
igual de útil	54.3%	64.9%	79.8%	75.0%
máis útil	28.6%	8.9%	7.1%	10.7%

6.5. Lealdade lingüística e identidade étnica

Un dos factores que máis inflúe no uso e mantemento dunha lingua constitúeo o apego e o grao de identificación que o falante sente cara a ela. Ese apego e identificación son importantes non só porque poden favorecer un maior uso e o mantemento dunha lingua en casos de conflito ou a revitalización de linguas minorizadas (por outra banda, tanto o apego coma a identificación son actitudes), senón tamén e sobre todo porque pode favorecer-la transmisión dunha lingua dunhas xeracións ás outras.

Quixemos indagar, pois, en que medida o uso do galego era identificado co 'ser galego', xa fose en preguntas onde se considerase illadamente como noutras onde se fixese en comparanza co castelán; tratábase de atopar unha relación entre a identificación étnica (de grupo, cultura, costumes...) e a lingua, mais contrastando a opinión en abstracto (nese senso vai a pregunta sobre cal é a lingua propia dos galegos) con usos concretos (indagado coas preguntas de que lingua deben fala-los galegos e de se é máis galego quen fala unha lingua ou outra).

Incluimos tamén preguntas que implicasen a transmisión da lingua, e o aprecio ó galego respecto a épocas anteriores. Ámbalas dúas son consideradas referentes da lealdade lingüística e da identificación étnica,

²⁸ Isto librounos do cruzamento coa variable *idade* ó quedar cuberta pola variable *estudios*.

e coa segunda, ademais, podemos ver se os anos que levamos de normalización a prol do galego serviron para aumenta-la estima por el.

O tipo de escalas utilizadas nesta sección foron nominais ou ordinais, polo que a proba estatística que se lles aplicou foi o X^2 .

As porcentaxes obtidas da pregunta sobre cal é a lingua propia dos galegos demostran que hai unha grande interrelación entre a lingua galega e o feito de ser considerado galego:

¿Cal é a lingua propia dos galegos?

	%
galego	71.1
castelán	3.2
as dúas	25.7

As respostas apoian maioritariamente a crenza de que a lingua propia dos galegos é o galego ou, en todo caso e cunha diferenza apreciable, as dúas. Mais cómpre saber como se relaciona esta opinión coa lingua materna e a lingua habitual dos entrevistados, o que se pode observar nas táboas 47 e 48.

Na táboa 47 apréciase unha relación directamente proporcional entre o castelán como lingua materna e a consideración das dúas linguas como propias dos galegos, aínda que o galego como lingua inicial sempre ten as porcentaxes máis favorables (mesmo no grupo que ten só o castelán por lingua materna); esta relación directamente proporcional tamén se dá na táboa 48 entre o castelán como lingua habitual e a consideración das dúas como linguas propias dos galegos. Comprobamos que os poucos que cren que o castelán é a lingua propia dos galegos non se poden enmarcar en ningún grupo específico de lingua materna.

Táboa 47. *Lingua propia dos galegos segundo a lingua materna*

Lingua propia dos galegos	Lingua materna		
	castelán	as dúas	galego
castelán	4.3%	5.3%	2.4%
as dúas	36.6%	23.7%	19.8%
galego	59.1%	71.1%	77.8%

Na táboa 48, as porcentaxes dos que consideran o galego como única lingua propia dos galegos só baixan do 60% para o grupo que é monolingüe en castelán, e medra ata o 83.3% para o grupo dos que son monolingües en galego.

Táboa 48. *Lingua propia dos galegos segundo a lingua habitual*

Lingua propia dos galegos	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
castelán	3.3%	2.9%	5.6%	1.1%
as dúas	50.0%	36.5%	20.5%	15.5%
galego	46.7%	60.6%	73.9%	83.3%

Para busca-la relación entre a identificación étnica cunha lingua e a lealdade lingüística, procedemos a cruza-los resultados da pregunta de cal é a lingua propia dos galegos cos de cal debe se-la lingua materna para os nenos e mais cos de que lingua deben fala-los galegos: con isto intentamos ver como se reflicte a lealdade lingüística na transmisión e usos da propia lingua.

Na primeira parte da táboa 49 obsérvase como só o grupo que cre que a lingua materna para os nenos debe se-lo castelán se desmarca do resto (este grupo representaba o 19.4% do total). Con todo, só o 15.5% deles considera o castelán a lingua propia dos galegos, e un 46.4% cre que só o galego o é. Nos outros casos, a opinión de que só o galego é a lingua propia dos galegos é claramente maioritaria, e no conxunto dos tres grupos hai unha progresión clara desta opinión segundo a crenza de cal debe se-la lingua materna para os nenos se inclina máis polo galego.

Na segunda parte desta táboa 49 aparecen datos de interese: aqueles que opinan que os galegos deben fala-lo castelán (que eran un 5.4% do total) repártense á hora de responder a cal é a lingua propia dos galegos, de modo que mesmo un 33.3% opina que é o galego.

Táboa 49. *Relación entre a identidade étnica e a lealdade lingüística*

Lingua propia dos galegos	Cal debe se-la lingua materna para os nenos			Que lingua deben fala-los galegos		
	as dúas castelán	á vez	galego	castelán	indistintamente	galego
castelán	15.5%	.4%		48.1%	1.0%	.4%
as dúas	38.1%	27.9%	13.2%	18.5%	46.5%	10.7%
galego	46.4%	71.7%	86.8%	33.3%	52.5%	88.9%

Quixemos completar estas preguntas sobre a identificación entre etnia e lingua con outra que incluíse unha comparación co castelán. Así, inquirimos acerca de se quen fala galego é máis, menos ou igual galego ca quen fala castelán. Os resultados porcentuais obtidos son os seguintes:

Quen fala galego ¿É... galego ca quen fala castelán?

	%
menos	0.8
igual	84.0
máis	15.2

Como podemos observar e polo contraste coas respostas á pregunta anterior, aínda que falar galego se cre propio dos galegos e favorece fortemente ser considerado como tal, o falar castelán non leva consigo deixar de ser considerado galego, polo que é de supor que outros factores xogan un papel importante á hora de outorgar esa identidade (na que, de tódolos xeitos, a lingua parece ter un peso importante polos datos manexados anteriormente). Só o cruzamento coa lingua habitual resultou significativo nesta variable, o que se reflicte na táboa 50. Nela obsérvase

como a porcentaxe de persoas que opinan que se é máis galego por falar galego aumenta segundo o fai o galego como lingua habitual; ó tempo, a consideración de que se é igual galego por falar unha ou outra aumenta segundo o fai o uso do castelán como lingua habitual, sen que en ningún momento baixe do 77.6% esa opinión.

Táboa 50. *Identidade étnica segundo a lingua habitual*

Quen fala galego é en relación con quen fala castelán...	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
menos galego			1.9%	.6%
igual galego	90.0%	88.5%	85.8%	77.6%
máis galego	10.0%	11.5%	12.3%	21.8%

Son dúas as preguntas que máis directamente teñen que ver coa fidelidade lingüística: unha atinxe á lingua que deben fala-los galegos; a outra, a cal debe se-la lingua materna dos nenos.

Polo que respecta á primeira, as porcentaxes que se tiran son as seguintes:

¿Que lingua deben fala-los galegos?

	%
galego	54.0
castelán	5.4
indistintamente	40.6

Outra volta aparece unha porcentaxe moi baixa para o castelán na súa identificación como lingua exclusiva dos galegos, pero cómpre analizar máis polo miúdo estes datos. Das análises realizadas, resultaron especialmente significativos os cruzamentos desta variable coa da utilidade do galego en relación co castelán, coa lingua materna e coa lingua habitual.

Na táboa 51 témo-lo primeiro cruzamento. De entre os que opinan que o galego é máis ou igual de útil có castelán, ninguén ou moi poucos cren que os galegos deben falar só castelán: as porcentaxes sempre son a favor do galego e, en menor medida, a favor das dúas linguas. Nembargante, destaca a columna relativa ós que consideran o galego menos útil có castelán, xa que máis da metade opina que se deberían fala-las dúas linguas indistintamente e as porcentaxes dos que -a pesar de todo- cren que se debería falar só galego son idénticas ás dos que cren que se debería falar só castelán.

Nas táboas 52 e 53 as porcentaxes que en tódolos grupos de lingua materna e lingua habitual obtén o castelán son moi baixas, como cabería

Táboa 51. *Lingua que deben fala-los galegos segundo a súa utilidade*

Lingua propia dos galegos	Utilidade do galego en relación co castelán		
	menos	o mesmo	máis
castelán	21.4%	.9%	
indistintamente	56.3%	38.4%	16.0%
galego	22.3%	60.7%	84.0%

esperar das porcentaxes de frecuencia acadada. Na táboa 52 cómpre subliñar-los resultados semellantes que se dan nos que teñen o galego como lingua habitual e os que teñen por tal as dúas linguas, sendo as porcentaxes lixeiramente mellores para os bilingües iniciais; esta semellanza non se dá entre os que teñen o castelán como lingua inicial, xa que opinan case na mesma proporción que a lingua que deben fala-los galegos deben ser ou ben as dúas ou ben o galego.

Táboa 52. *Lingua que deben fala-los galegos segundo a lingua materna*

Que lingua deben fala-los galegos	Lingua materna		
	castelán	as dúas	galego
castelán	7.3%	5.3%	4.4%
indistintamente	48.8%	31.6%	36.7%
galego	43.9%	63.2%	58.8%

Polo que atinxe ó cruzamento coa lingua habitual, vemos na táboa 53 que a consideración do galego como lingua que deben fala-los galegos medra nunha relación directamente proporcional segundo o fai a presenza do galego como lingua habitual, á inversa do que ocorre coa opinión de que se deben falar indistintamente as dúas.

Táboa 53. *Lingua que deben fala-los galegos segundo a lingua habitual*

Que lingua deben fala-los galegos	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
castelán	5.0%	6.7%	6.8%	3.4%
indistintamente	60.0%	48.1%	39.5%	30.5%
galego	35.0%	45.2%	53.7%	66.1%

Outra pregunta que tentaba indagar na lealdade lingüística foi a de cal debe se-la lingua materna para os nenos:

¿Cal debe se-la lingua materna para os nenos?

	%
galego	28.9
castelán	19.4
as dúas	51.7

Como se pode observar, a resposta a só galego descende con respecto ás preguntas relativas á identidade étnica: un alto grao de identificación do ser galego co falar galego ou a crenza de que os galegos deberían falar galego non implica directamente que se crea que a lingua inicial dos nenos deba se-lo galego exclusivamente, do que debemos deducir ou ben que nesa elección da lingua inicial interveñen outros factores que non son nin o sentido de identidade de grupo nin a transmisión desta, ou ben que o sentido de identidade grupal é máis patente cando as preguntas son menos comprometedoras.

Co fin de afondar nesa diverxencia, procedemos a elaborar cruzamentos con outras variables: coa lingua materna e a lingua habitual do entrevistado, coa utilidade do galego en relación co castelán, e coa lingua que fala o entrevistado cos seus fillos pequenos.

Na táboa 54 apréciase como aínda que as porcentaxes son sempre favorables a que sexan as dúas linguas as iniciais para os nenos, a opción de só galego medra á vez que o fai como lingua materna, ó igual cá do castelán cando tamén é a lingua materna do entrevistado, aínda que cunha diferenza considerable respecto á opción do bilingüismo.

Táboa 54. *Lingua materna para os nenos segundo a lingua materna do entrevistado*

Cal debe se-la lingua materna para os nenos	Lingua materna		
	castelán	as dúas	galego
castelán	28.7%	13.2%	14.7%
as dúas á vez	58.5%	52.6%	48.1%
galego	12.8%	34.2%	37.2%

Un fenómeno semellante dáse na táboa 55. As porcentaxes favorables para o bilingüismo son en tódolos grupos as máis altas, aínda que a opción de só galego medra segundo o fai o seu uso como lingua habitual, ata igualarse coa opción bilingüe. Nembargante, os que teñen o castelán como lingua habitual única ou preferente presentan unhas porcentaxes considerables na escolla do castelán como lingua materna dos nenos.

Táboa 55. *Lingua materna para os nenos segundo a lingua habitual*

Cal debe se-la lingua materna para os nenos	Lingua habitual			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
castelán	33.3%	25.0%	17.4%	13.2%
as dúas á vez	61.7%	62.5%	48.4%	44.8%
galego	5.0%	12.5%	34.2%	42.0%

A táboa máis significativa á hora de busca-los factores que expliquen a elección dunha ou doutra lingua inicial é a táboa 56, que pon en relación esa variable coa consideración sobre a utilidade do galego respecto do castelán. A elección da lingua inicial case se inverte entre os que opinan que o galego é menos útil e os que opinan que o é máis: os primeiros escollen case por igual o castelán ou as dúas (con 6 puntos de diferenza); os segundos, o galego ou as dúas (con 19 puntos de diferenza a prol do galego). Para os que opinan que o galego é igual de útil có castelán, a opción maioritaria é a bilingüe, aínda que a monolingüe a favor do galego leva un 31% das respostas. Os que opinan que o galego é menos útil có castelán inclínanse grandemente polo segundo como lingua inicial, mais hai que recordar que a porcentaxe de persoas que opinaban

deste xeito era bastante pequena (10.2% dos entrevistados, fronte a un 28.3% que contestaban 'máis' e un 61.5% que contestaban 'igual').

Táboa 56. *Lingua materna para os nenos segundo a utilidade do galego*

Cal debe se-la lingua materna para os nenos	Utilidade do galego en relación co castelán		
	menos	o mesmo	máis
castelán	48.2%	11.4%	10.0%
as dúas á vez	42.0%	57.1%	36.0%
galego	9.8%	31.5%	54.0%

En canto á táboa 57, nela vese que a opción bilingüe para a lingua materna é a maioritaria en tódolos grupos salvo no dos que lles falan ós seus fillos só galego. Resalta a coherencia que parecen mostrar aqueles que lles falan ós seus fillos só ou principalmente en castelán ó non optar polo galego como lingua inicial exclusiva, e aqueles que lles falan ós seus fillos só ou principalmente en galego ó non crer (ou facelo en moi pequena medida) que a lingua dos nenos debe ser só o castelán. Parece existir unha relación estreita entre a lingua que se lles fala ós fillos e aquela que se cre que se lles debe falar, cunha forte opinión a favor do bilingüismo inicial que se basea noutros factores que exceden os da transmisión da identidade de grupo (como podería se-lo da utilidade de coñecer varias linguas).

Táboa 57. *Lingua materna para os nenos segundo a lingua que se fala cos fillos pequenos*

Cal debe se-la lingua materna para os nenos	Lingua que fala cos fillos pequenos			
	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
castelán	39.4%	33.3%		9.4%
as dúas á vez	60.6%	66.7%	76.9%	40.6%
galego			23.1%	50.0%

Para finalizar, observaremos en que grao o aprecio dos falantes ó galego aumentou ou diminuíu nos últimos anos, e como está dividida esta estima segundo diversos grupos sociais.

O que se desprende do simple repaso das frecuencias é que case non hai individuos que estimen menos o galego do que o estimaban anos antes, e que o peso das respostas recae tanto no 'igual' como no 'máis', con escasa diferenza entre ambas opcións:

¿Tenlle vostede máis, menos ou igual aprecio ó galego ca antes?

	%
Menos	3.4
Igual	55.4
Máis	41.2

Como se mostra na táboa 58, o aprecio polo galego aumentou máis ca en ningún grupo naqueles que aprenderon a falar en castelán (51.8%), mentres que os que aprenderon a falar en galego son os que contestan con maior frecuencia que o seu aprecio se mantivo (63.3%). Do

mesmo xeito, son os que falan habitualmente só galego quen en menor porcentaxe contestan que o seu aprecio polo galego aumentou (30.5), o cal non vai en detrimento da lingua, xa que tampouco contestan que diminuíu, senón que se mantivo (68.4%). Os demais grupos lingüísticos maniféstanse claramente divididos en dúas tendencias numericamente moi equilibradas, a dos que estiman máis hoxe en día o galego ca antes (41.7% nos monolingües en castelán, 47.1% nos que falan máis castelán e 48.8% nos que falan máis galego) e o dos que o estiman igual (46.7% nos monolingües en castelán, 50% nos que o falan habitualmente e 48% nos que falan normalmente galego), sendo sen embargo os bilingües os que ofrecen as porcentaxes máis altas no incremento do seu aprecio.

Táboa 58. *Aprecio ó galego segundo a lingua materna e a habitual*

Aprecio ó galego respecto a antes	Lingua materna			Lingua habitual			
	castelán	as dúas	galego	só castelán	máis castelán	máis galego	só galego
menos	6.1%		2.4%	11.7%	2.9%	3.1%	1.1%
igual	42.1%	52.6%	63.3%	46.7%	50.0%	48.1%	68.4%
máis	51.8%	47.4%	34.4%	41.7%	47.1%	48.8%	30.5%

Tamén se observaron diferencias no aprecio dos individuos ó galego por grupos de idade, xa que son os máis vellos (que teñen 61 ou máis anos) nos que menos tendeu a mellorar (22.5%), mentres o grupo que en maior grao contesta 'máis' é o que ten entre 26 e 40 anos (56.9%), distanciándose no menor dos casos 10 puntos por enriba dos outros. As porcentaxes distribúense entre o 'máis' e o 'igual', aumentando esta opción de resposta a medida que diminúe a outra. Así, no grupo de idade máis vello vemos que o aprecio polo galego tendeu a manterse (74.6%), seguido dos máis novos (52.7%), e dos que teñen idades comprendidas entre os 41 e 60 anos (50.6). Todo iso reflíctese na táboa 59.

Táboa 59. *Aprecio ó galego segundo a idade*

Aprecio ó galego respecto a antes	Idade			
	de 16 a 25	de 26 a 40	de 41 a 60	de 61 en diante
menos	6.5%	2.8%	2.5%	2.9%
igual	52.7%	40.4%	50.6%	74.6%
máis	40.9%	56.9%	46.9%	22.5%

Pode comprobarse, pois, que a estima pola lingua non é peor ca en anos anteriores, senón igual ou mellor, variando estas dúas opcións segundo os grupos lingüísticos e os grupos de idade. Parecen se-los que teñen o castelán como lingua inicial, os actualmente bilingües e os de idades comprendidas entre os 26 e 40 anos, os que tenderon a aumenta-lo seu aprecio polo galego nos últimos anos, mentres que foron os que teñen o galego como primeira lingua ou como lingua habitual, e os de 61 ou máis anos os que mantiveron estable ese sentimento (estes últimos resultados eran esperables, xa que o uso habitual do galego aumenta coa idade).

Non se pode determinar, nembargante, se a elevada porcentaxe de resposta en 'igual' é algo positivo para o galego, xa que descoñecemos se o aprecio dos respondentes en anos anteriores era alto ou baixo, o único que nos aventuramos a dicir é que alomenos non é negativo.

Nas táboas que seguen (táboas 60 e 61) poderemos comprobar que hai unha alta relación entre o aprecio que os falantes senten polo galego e a lingua inicial que elixen para os nenos, e tamén coa lingua que cren que deben fala-los galegos.

Táboa 60. *Lingua materna para os nenos segundo o aprecio polo galego*

Lingua materna para os nenos	Aprecio polo galego respecto a antes		
	menos	igual	máis
castelán	64.7%	22.8%	11.2%
as dúas á vez	29.4%	51.8%	53.4%
galego	5.9%	25.4%	35.4%

Táboa 61. *Lingua que deben fala-los galegos segundo o aprecio polo galego*

Lingua que deben fala-los galegos	Aprecio polo galego respecto a antes		
	menos	igual	máis
castelán	35.3%	6.9%	1.0%
indistintamente	41.2%	46.2%	33.0%
galego	23.5%	46.9%	66.0%

Vemos que case o 65% dos que din apreciar menos ca antes o galego elixen o castelán como lingua materna para os nenos, pero as porcentaxes non son tan favorables para o galego entre os que recoñecen apreciálo máis, xa que só un 35.4% responde que esta debería se-la lingua inicial para os nenos. De tódolos xeitos, a resposta deste grupo non é incongruente, por canto só un 11% opta por ensinarlles ós nenos como primeira lingua o castelán, mentres o 53.4% se decanta a favor do bilingüismo. Parece, pois, que inflúe máis en contra do galego o feito de sentirse pouco vencellado afectivamente a el do que lle favorece o aumento dos vínculos afectivos. Como vemos, aquí as actitudes desfavorables respecto á lingua van máis acompañadas de conductas consecuentes cás actitudes favorables.

Un tanto distinta é a relación entre os afectos lingüísticos e a opinión sobre que lingua deberían fala-los galegos, xa que dos que estiman máis ca antes o galego un 66% expresa que esta lingua é o que deben fala-los galegos. Os que o aprecian menos ca antes, sen embargo, non son tan coherentes coma no cruzamento anterior, xa que pese a eses sentimentos negativos, un 23.5% identifica o galego coa lingua que deben fala-los galegos, e un 40% aproximadamente decántase polo galego ou o castelán indistintamente. Os que non variaron os seus afectos substancialmente manifestan unha opinión dividida entre os que pensan que os galegos deben falar calquera das dúas linguas e os que se declaran a favor do gale-

go (nos dous casos preto do 46%). Se comparámo-las respostas ofrecidas polos que din apreciar máis ca antes o galego na pregunta de cal debe se-la lingua materna dos nenos coa de cal é a lingua que deben fala-los galegos, vemos que as porcentaxes na opción 'galego' descenden cara ó bilingüismo cando se trata de escolle-la lingua materna para os nenos. Parece pois que os intereses que orientan a conducta lingüística non son os mesmos en tódolos casos. Así, o sentimento de afectividade lingüística é o suficientemente forte para que os individuos se manifesten a prol do uso xeneralizado do galego, pero á vez o suficientemente feble como para non querer educar ós seus nenos exclusivamente en galego. Neste sentido quizais interveña a parte pragmática e utilitarista das actitudes, aquela que fai acomoda-la propia conducta ás esixencias das sociedades modernas.

Conclusiones

Comprobamos que os factores que máis inciden nas actitudes lingüísticas amosadas son a lingua materna, a lingua habitual, o nivel de estudos, a idade e o hábitat. A lingua habitual é máis significativa cá materna, dado que os cambios de lingua inciden moito na actitude dos que tiveron o galego como primeira lingua: os que falan agora máis castelán ca galego son os que amosan unhas actitudes máis negativas en relación co uso do galego en diversos ámbitos. Pola contra, non se atopan diferencias entre os que aprenderon a falar en castelán e falan fundamentalmente galego e os que non fixeron cambios de lingua.

En canto ó nivel de estudos dos entrevistados, canto maior é este, máis positivas son as actitudes amosadas cara ó uso do galego. Esta variable está moi correlacionada coa idade (os de 26 a 40 teñen a porcentaxe máis alta de estudos universitarios, mentres que a maioría dos que teñen 61 ou máis anos non realizaron máis ca estudos primarios). Deste modo, os que teñen idades comprendidas entre 26 e 40 anos son os que demostran ter unhas actitudes máis positivas cara ó galego, pero nestes casos a idade é unha variable significativa só secundariamente.

O caso do hábitat é semellante ó da idade; ó estar moi correlacionado coa lingua habitual, a significatividade de ámbolos dous vai na mesma dirección: xa que os do rural son os que en maior medida teñen o galego por lingua habitual e son á vez os que presentan as actitudes máis positivas cara ó galego.

Os estereotipos e prexuízos parecen ter pouca forza, xa que hai unha alta porcentaxe de respondentes que consideran que o uso dunha lingua ou doutra non supón unha menor afabilidade, simpatía..., nin unha lingua é máis fermosa cá outra, etc., (vid. apéndice). Nembargante, son tamén os galegofalantes iniciais que abandonaron a súa lingua os que mostran actitudes máis negativas cara ó galego, e os monolingües iniciais en galego que non cambiaron de lingua os que as mostran máis positivas.

O que destaca en canto ós prexuízos é a discrepancia nas preguntas de converxencia lingüística: as opinións son menos negativas cando se trata

de falarlle galego a un castelanfalante que cando se trata de falarlle castelán a un galegofalante, especialmente naqueles que teñen como lingua inicial ou habitual o galego, nas clases sociais máis baixas e nos que viven no rural.

Polo que atinxe á conciencia sociolingüística, a xente cre na súa maioría que non existe discriminación á hora de mellora-lo status social polo feito de falar galego, só os que teñen como lingua materna o galego aprecian certo inpedimento neste sentido.

Hai polo xeral unha tendencia a asocia-lo uso do galego co rural, coas persoas de maior idade e coa xente con menos estudos, especialmente por parte dos galegofalantes que viven no rural.

Respecto á utilidade do galego, o maioritario é consideralo ó mesmo nivel có castelán, pero cando a lingua materna é o galego e a lingua habitual só ou preferentemente galego, aumenta un pouco a porcentaxe dos que o consideran máis útil có castelán.

Puidemos comprobar na parte dedicada á lealdade lingüística e á identidade étnica que a maioría da xente considera que a lingua propia dos galegos é o galego, sobre todo aqueles que teñen o galego como lingua materna ou que o falan habitualmente. Canto máis frecuente é o uso do castelán, maior é a tendencia a contestar que as dúas son as linguas propias dos galegos. Tamén hai unha correlación entre a lingua que se cre que se lles debe ensinar ós nenos e a lingua propia dos galegos: os que desexan que se lles ensine só castelán consideran que a lingua propia dos galegos son as dúas, mentres que o resto cre que o é o galego (especialmente aqueles que consideran que se lles debe ensinar só galego).

Cómpre sinalar que a consideración maioritaria do galego como lingua propia dos galegos non implica que se considere menos galegos a aqueles que non o falan: outros factores xogan sen dúbida nesa consideración, mais o uso lingüístico favorece grandemente o ser considerado galego.

As respostas maioritarias a que linguas deben fala-los galegos son 'só galego' e 'indistintamente' (cunha pequena diferenza a favor dos primeiros). Os que teñen como lingua materna o galego tenden a contestar 'só galego', e 'indistintamente' os que teñen como tal o castelán.

A lealdade lingüística non aparece tan claramente reflectida á hora de escolle-la lingua que se lles debe ensinar ós nenos: moi posiblemente certos factores de utilidade ou adaptación fan que estas respostas se desmarquen das obtidas noutras preguntas. As respostas máis positivas para o galego nesta pregunta son as dos que o teñen como lingua materna ou como lingua habitual, e as dos que o consideran máis útil có castelán.

En canto á estima do galego, a inmensa maioría declara que o estima igual ou máis ca antes, e moi poucos decaeran nese aprecio. Aumentou a estima polo galego nos que teñen o castelán por lingua materna ou lingua habitual (só ou preferentemente), entre os que teñen de 26 a 40 anos e os que a escollen como lingua materna para os nenos; consérvase entre aqueles que teñen máis de 61 anos, os que falan preferentemente galego ou o teñen como lingua materna.

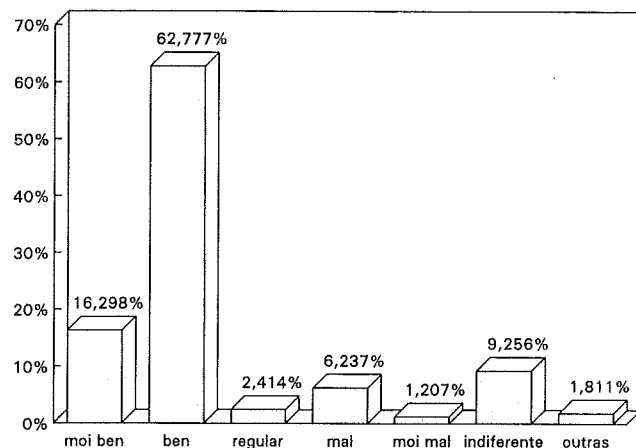
6.6 Crenzas sobre o futuro da lingua

6.6.1 Grao de aceptación do fomento do galego.

Neste capítulo daremos conta das crenzas dos falantes respecto ó actual nivel de uso do galego, comparado co que foi este, na súa opinión, no pasado, e o que será no futuro. Así mesmo, buscámo-la opinión dos falantes sobre quen e en que medida debe responsabilizarse da extensión do uso da lingua galega.

Para coñece-lo grao de acordo co fomento do galego investigámo-la cuestión sen introducir unha pregunta demasiado agresiva que producise pronunciamentos moi extremos nin tampouco presentar unha formulación demasiado abstracta e, por tanto, pouco clara e comprometedor²⁹. Así, ante o fomento do galego, a opinión dos entrevistados foi claramente favorable:

Gráfico 45. ¿QUE LLE PARECE QUE SE FOMENTE O GALEGO?

Como pode verse, as porcentaxes favorables³⁰ son claramente maioritarias, sumando entre as dúas case un 80% dos casos, mentres que

²⁹ No traballo de campo preguntábase “¿Que opina de que se intente que medre o uso do galego, de que se potencie?” deixando abertas —dado o carácter experimental do traballo— as posibilidades de resposta. Posteriormente codificáronse os resultados en gabiante, chegándose á conclusión de que, salvo as respostas tipo ben-mal, as demais non eran tratables nunha investigación destas características. Isto mesmo aconteceu noutros casos, resultando sempre evidente que as respostas de tipo cualitativo non son estatisticamente tratables a non ser que exista algún tipo de xerarquía ou oposición entre elas.

³⁰ O matiz que introducía ‘moi’ e ben/mal demostrouse neste caso pouco relevante, tanto á hora de recolle-la información como ó tratala estatisticamente, dado o reducido número de casos. Por iso prescindimos del salvo nesta primeira descrición xeral.

as desfavorables non chegan ó 10%. Unha análise polo miúdo mostra diferencias significativas unicamente en función da lingua habitual do entrevistado, cunha tendencia que cómpre ter en conta, pero que non supón a aparición de grupos claramente diferenciados.

Táboa 62. Aceptación do fomento do galego segundo a lingua habitual

O fomento do galego parécelle	Lingua habitual			
	só galego	máis galego	máis castelán	só castelán
ben	81.4%	82.0%	76.9%	68.3%
regular	1.7%	.6%	5.8%	3.3%
mal	4.1%	9.3%	6.7%	13.3%
indiferente	11.0%	5.0%	10.6%	13.3%
outras	1.7%	3.1%		1.7%

Nos individuos de tendencia galegofalante obsérvase unha menor inclinación ó posicionamento en contra entre os monolingües en galego (4,1%) ca entre os bilingües (9,3%), porcentaxe está última que supera mesmo á dos bilingües de tendencia castelanófona (6,7%). Nótase que incluso nos monolingües en castelán, grupo menos favorable ó fomento do galego, esta porcentaxe non pasa do 13,3%.

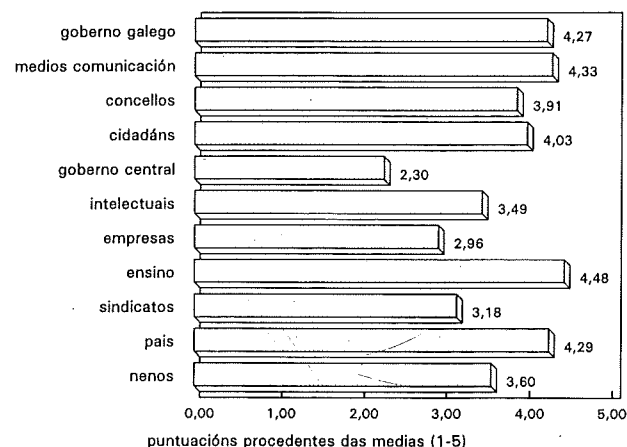
6.6.2 Entes dinamizadores da extensión de uso.

É tamén interesante na análise da consideración dunha lingua coma o galego o grao de conciencia que os falantes teñen verbo da importancia de diferentes grupos humanos, estamentos, organismos ou institucións na extensión do seu uso. Por iso cremos útil busca-la avaliación dos falantes respecto ó goberno galego, os medios de comunicación, os concellos, os cidadáns, o goberno central, os intelectuais, as empresas, o ensino, os sindicatos, os pais e mailos nenos como axentes neste proceso. Como se pode apreciar, a heteroxeneidade destes items é grande, pero dá unha idea bastante global do que poden se-los entes en que pode pensar calquera individuo ó respecto. De feito, nunha opción adicional na que se daba a posibilidade de que opinasen sobre a importancia de outros factores as respostas foron practicamente inexistentes, polo que finalmente decidimos prescindir delas.

Así, nunha primeira análise destes datos podemos observar dous aspectos. En primeiro lugar, que non aparece(n) variable(s) independente(s) que presente(n) asociacións co conxunto das anteriormente citadas; é dicir, que en principio non encontramos ningún feito da realidade social que poida relacionarse cos resultados xerais que se reflicten no gráfico 46. Haberá pois que buscar -como veremos máis tarde- condicionantes individuais para a estimación da importancia de cada variable por separado. En

segundo lugar, que –partindo da análise das medias³¹– como era de esperar aparece unha xerarquización bastante clara:

Gráfico 46. ¿QUEN PODE FACER QUE SE FALE MÁIS GALEGO?

A través destes datos, vemos que as medias máis elevadas corresponden ó ensino e mais ós medios de comunicación, que parecen percibirse como novos ámbitos de uso. Por outra banda, hai que dicir que –dentro das xa comentadas limitacións dos datos– non observamos en principio variables independentes asociadas nunha medida aceptable coa estimación da importancia do ensino e dos medios de comunicación; é dicir, que a distribución das respostas en principio non varía significativamente en función de parámetro ningún³².

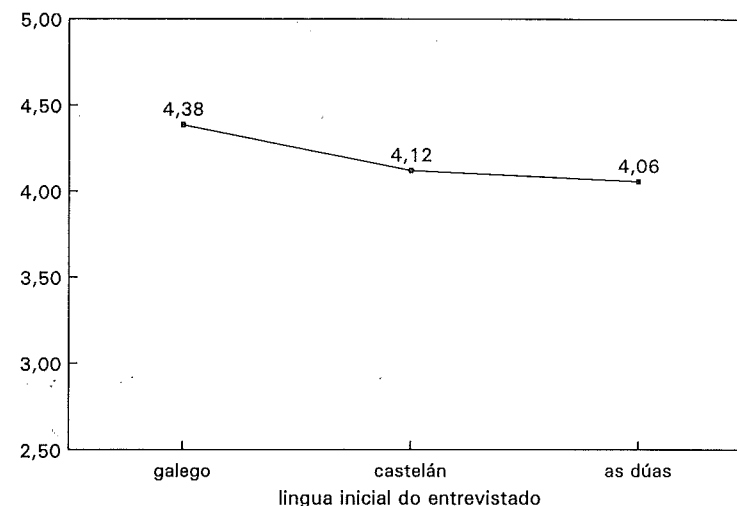
Sen embargo, no caso do goberno galego e mais dos pais (os outros dous sectores que presentan as medias máis altas) aparecen asocia-

³¹ A utilización das medias débese fundamentalmente a dúas razóns. Por unha banda, a tendencia a avaliar á alza cada un dos *items* propostos por parte dos entrevistados, froito quizais dunha falta da suficiente reflexión previa sobre o tema (lémbrese que en principio as puntuacións que se contemplaban eran de carácter numérico). Por outra banda, presentar datos de cada unha das puntuacións (entre 1 e 5) pode despistarnos das tendencias xerais das variables na análise dos cruzamentos significativos propostos, tirando máis conclusións das axeitadas dunha frecuencia lixeiramente superior –por exemplo– dun valor 5 en vez de 4, cando ó mellor existen outras distribucións máis significativas noutros valores desa mesma variable que en principio chaman menos a atención.

³² As asociacións máis significativas neste feixe de variables de fomento do galego son as seguintes: goberno galego con lingua materna: $F = 3.51$ e $P = 0.03$; pais con idade: $P = 0.0039$ e $F = 4.51$; nenos con idade: $P = 0.0003$ e $F = 6.35$.

cións aceptablemente significativas, no primeiro dos casos coa lingua inicial e no segundo coa idade do entrevistado.

Gráfico 47. ¿QUE PODE FACE-LO GOBERNO GALEGO POLO FOMENTO DO GALEGO?

Como se pode ver no gráfico 47, son os que teñen como lingua inicial o galego os que confían nunha maior medida no poder do goberno galego para mellora-la situación da nosa lingua. As diferencias entre os outros dous grupos non presentan significatividade estatística.

Gráfico 48. ¿QUE PODEN FACE-LOS PAIS POLO FOMENTO DO GALEGO?

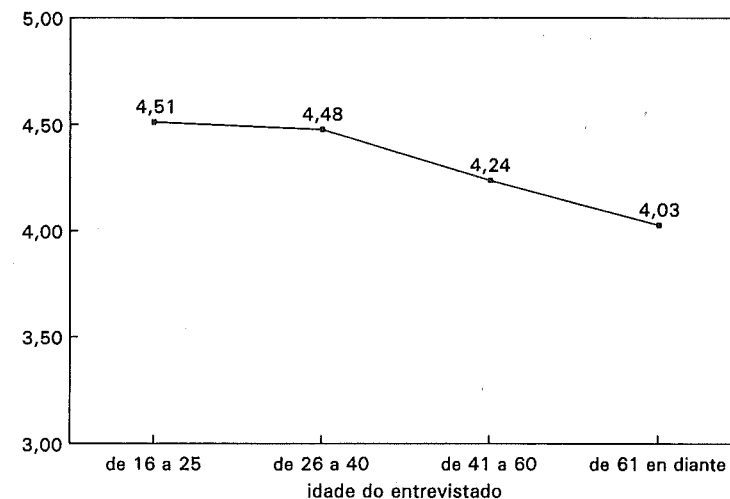
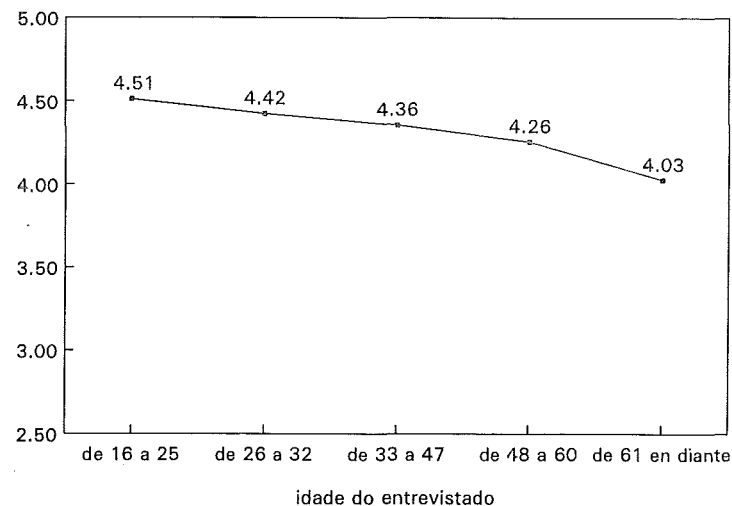

Gráfico 49. ¿QUE PODEN FACE-LOS PAIS POLO FOMENTO DO GALEGO?

No que se refire ós pais, conforme avanza a idade a confianza neste elemento potenciador do galego diminúe. A caída máis significativa (gráfico 48) parece producirse a partir dos 40 anos (segundo os datos correspondentes á agrupación estándar que vimos manexando desde o comezo deste traballo). Sen embargo, parece estraño que entre 16-25 e 26-40 se produza unha caída tan baixa, xa que é neste segundo grupo onde se pode dicir que realmente a maior parte dos entrevistados tivo oportunidade de ter fillos, o que -en principio- parece que debería supoñer algún tipo de cambio descendente³³. De aí que investigásemolo cruzamento en cuestión partindo dunha agrupación de idades máis detallada (16-25, 26-32, 33-47, 48-60 e 61 en diante). E, como esperabamos, resultou que a caída é máis ben gradual ata os 60 anos, momento no que, probablemente por influxo do afastamento con que se ve a cuestión dos fillos, se produce unha maior caída (ver gráfico 49). Téñase en conta, así e todo, que mesmo neste grupo de individuos de máis idade a media supera os 4 puntos (sobre 5).

No caso da variable 'nenos' as asociacións máis significativas volven a producirse en función da idade, pero a tendencia descendente que se observaba en 'pais' para este caso, presenta aquí unha excepción, que é o segundo grupo de idade (ver gráfico 50; e este descenso é aínda máis pronunciado se -como fixemos tamén antes- aumentámo-lo detalle nas

³³ Probablemente como consecuencia de que, segundo a súa experiencia, os pais non poden axudar na recuperación do galego, ou ben de que eles (e quizais a xente próxima) non fixeron nada neste sentido.

Gráfico 50. ¿QUE PODEN FACE-LOS NENOS POLO FOMENTO DO GALEGO?

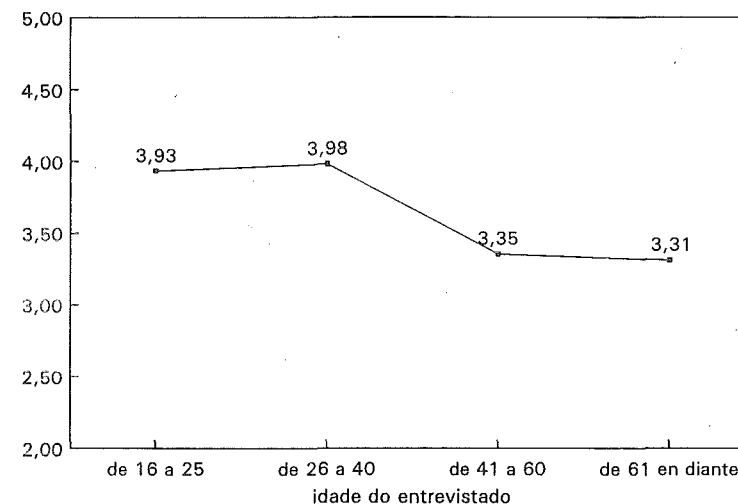
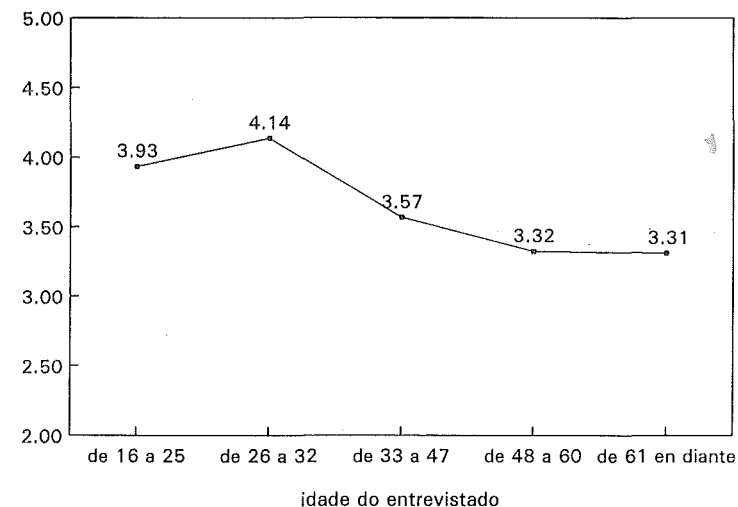

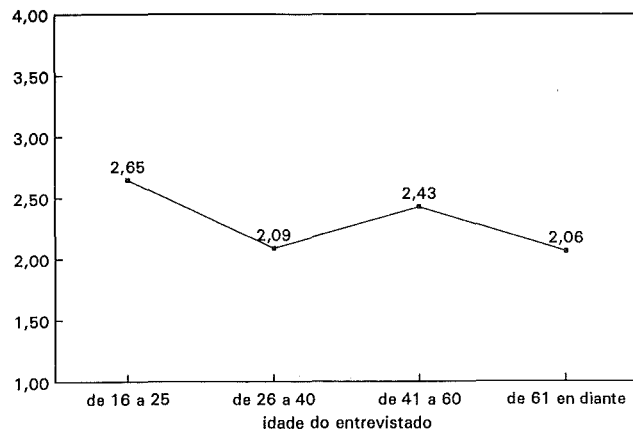
Gráfico 51. ¿QUE PODEN FACE-LOS NENOS POLO FOMENTO DO GALEGO?

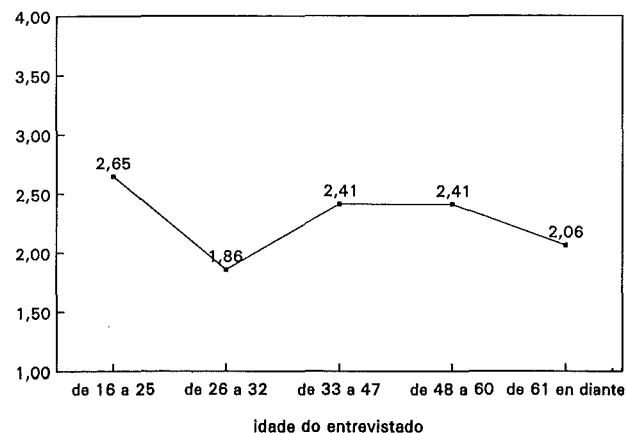
categorías de idade (ver gráfico 51). Neste último gráfico, observamos que as persoas de entre 26 e 32 anos conceden máis importancia ó papel

dos nenos no fomento da lingua; este grupo correspóndese no gráfico 51 co grupo de idade 26-40 anos, cunha media máis baixa polo peso que alí teñen os individuos de máis de 32 anos. Por tanto, parece que os individuos por razóns de idade máis en contacto cos nenos valoran nunha maior medida a súa función, mentres que no resto a tendencia é descendente, dos máis novos ós máis vellos.

Gráfico 52. ¿QUE PODE FACE-LO GOBERNO CENTRAL POLO FOMENTO DO GALEGO?

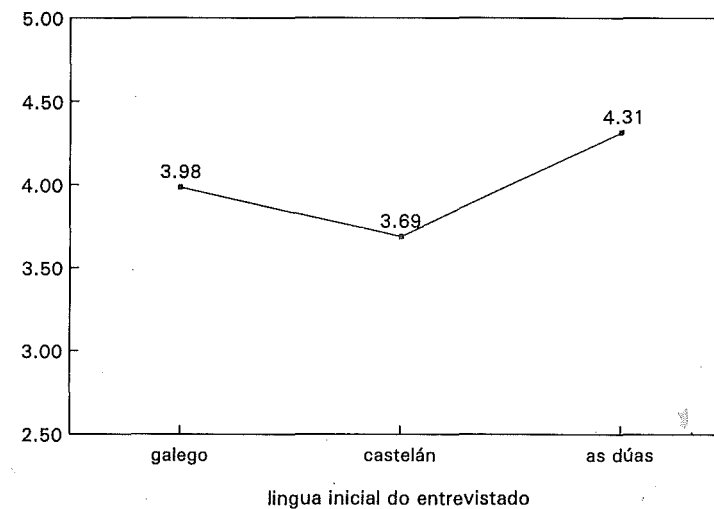

Gráfico 53. ¿QUE PODE FACE-LO GOBERNO CENTRAL POLO FOMENTO DO GALEGO?

A avaliación da importancia do goberno central neste proceso tamén está asociada coa idade. Sen embargo -como pode verse nos gráficos 52 e 53- aquí a subida do segundo grupo de idade convértese en baixada: os individuos de entre 26 e 40 anos segundo a agrupación estándar e os de entre 26 e 32 segundo a que utilizamos nestas variables a penas lle conceden importancia, mentres que o grupo de idade de 16-25 anos é o que máis o valora. Así e todo, téñase en conta que estamos no ente ó que se concede menos importancia de todos, cunha media xeral de 2,3 (escala 1-5); é dicir, que en conxunto non chegaría ó mínimo de 3 para consideralo alomenos algo importante.

54. ¿QUE PODEN FACE-LOS CONCELLOS POLO FOMENTO DO GALEGO?

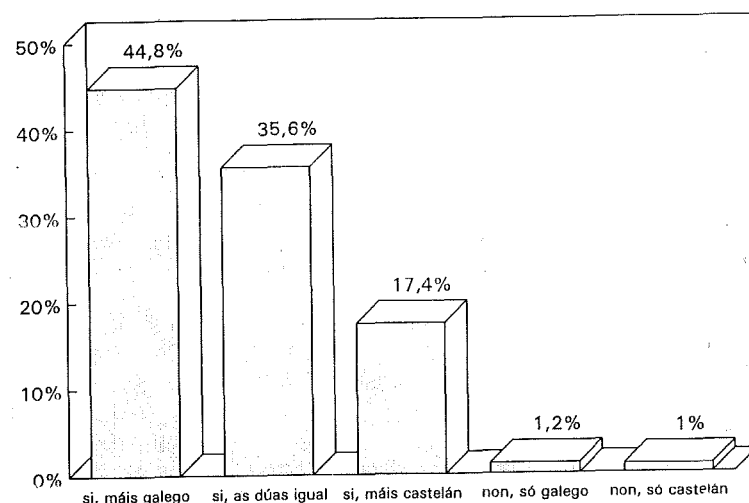

Por último, o poder de fomento dos concellos presenta unicamente diferencias significativas -baixas- segundo a lingua inicial dos entrevistados e mais algunhas variables que fan referencia ó estatus social do individuo. Aínda que sería necesaria unha investigación con máis información, podemos dicir que a asociación coa lingua inicial é *coherente* co que acontece nas actitudes cara ó uso social e institucional (ver *supra*): son os individuos que aprenderon a falar nas dúas linguas os que confían máis no poder difusor do uso de, neste caso, os concellos (véxase o gráfico 54).

6.6.3 O futuro lingüístico de Galicia e do galego.

Gráfico 55. ¿CRE QUE SEGUIRÁ HABENDO DÚAS LINGUAS EN GALICIA?

Como pode verse no gráfico 55, os entrevistados opinan que en Galicia non se vai chegar a un futuro monolingüe (nin en galego nin en castelán). Na recollida da información diferenciamos o un do outro, aínda que nas táboas que seguen aparecen agrupados, xa que nas análises resultaba imposible aplicar tratamento estatístico ningún ó resto das opcións por causa das frecuencias tan baixas que presentaban as monolingües³⁴.

Táboa 63. Futuro das dúas linguas en Galicia segundo a lingua habitual

¿Seguirán falándose dúas linguas en Galicia?	Lingua habitual			
	só galego	máis galego	máis castelán	só castelán
si, falarase máis galego	62.1%	47.5%	24.0%	23.3%
si, falarase as dúas igual	26.4%	32.7%	49.0%	46.7%
si, falarase máis castelán	9.8%	17.3%	25.0%	26.7%
non	1.7%	2.5%	1.9%	3.3%

No que se refire ás opcións bilingües (táboa 63), encontramos que aqueles que falan só ou maioritariamente galego se inclinan por un futuro no que a lingua galega será a predominante (62.1% no caso dos que falan

³⁴ Ó realiza-los correspondentes cruzamentos aparecían demasiadas casas baleiras e, como consecuencia, perdiámola necesaria fiabilidade, que se mantiña sen embargo recoñecendo as dúas opcións de monolingüismo.

só galego e 47.5% nos que falan máis galego), polo que a diferenza entre os que din utilizar só o galego e os que o din usar maioritariamente é clara (14.6%). Canto ás opcións de lingua habitual castelá, presentan diferenzas estatisticamente significativas se as comparamos coas galegas. Os máis pesimistas respecto ó futuro do galego son os que falan maioritariamente ou só castelán. Nestes dous grupos a opción 'máis galego' non pasa do 24% mentres que nas opcións 'as dúas igual' e 'máis castelán' se produce un lóxico e substancial incremento. Era de esperar que naqueles individuos que menos utilizan na súa vida diaria o galego aparecese un maior pesimismo cara á lingua que non forma parte da súa práctica cotiá. Con todo, hai que ter presente que neste grupo aproximadamente tres de cada catro entrevistados opinan que non predominará o castelán.

Como xa se dixo, a lingua habitual está fortemente relacionada co hábitat e máis coa lingua materna. Este feito reflíctese tamén nas crenzas sobre o futuro das dúas linguas (táboas 64 e 65). Por tanto, aínda que os índices de significatividade son algo inferiores ós da lingua habitual³⁵, hai que salientar así e todo que, no caso do hábitat, son os individuos do rural (54.3% para a opción "máis galego") e algo menos os das vilas (43.7%) os que máis confían no futuro do galego, mentres que no urbano a porcentaxe baixa ó 22%. As outras dúas opcións bilingües son as que completan as diferenzas entre os tres grupos. De acordo coa tendencia á que xa nos referimos, nas vilas a menor confianza no galego como idioma predominante no futuro pasa á opción 'as dúas igual', manténdose a porcentaxe de 'máis castelán' semellante á que se dá no rural, mentres que no urbano a baixada da opción 'máis galego' reflíctese tamén no aumento de 'máis castelán'. En calquera caso, obsérvase que nin sequera no urbano, ámbito no que o uso do galego é máis baixo, se confía na desaparición total dunha das dúas linguas no futuro, e iso inclúe tamén o galego.

Táboa 64. Futuro das dúas linguas segundo o hábitat

¿Seguirán falándose dúas linguas en Galicia?	Hábitat		
	rural	vila	urbano
si, falarase máis galego	54.3%	43.7%	22.0%
si, falaranse as dúas igual	27.9%	40.8%	48.0%
si, falarase máis castelán	14.7%	14.1%	29.0%
non	3.1%	1.4%	1.0%

Táboa 65. Futuro das dúas linguas segundo a lingua inicial

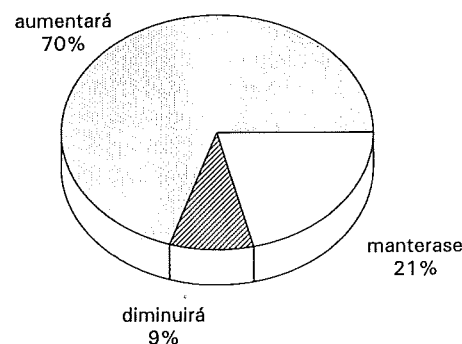
¿Seguirán falándose dúas linguas en Galicia?	Lingua inicial		
	galego	castelán	as dúas
si, falarase máis galego	54.3%	29.9%	42.1%
si, falarase as dúas igual	31.0%	43.3%	39.5%
si, falarase máis castelán	13.6%	25.0%	13.2%
non	2.0%	1.8%	5.3%

³⁵ No hábitat: $X^2 = 38.2$ e $P = 0.0000$, e na lingua inicial: $X^2 = 27.7$ e $P = 0.0001$, mentres que na lingua habitual o X^2 chega a 52.7 e $P = 0.0000$.

Un efecto semellante ó do hábitat encontrámolo na lingua inicial dos entrevistados (táboa 65). Nos que aprenderon a falar en galego obsérvase unha maior tendencia a consideralo como lingua predominante no futuro (diferencia de 22,2% entre as opcións 'máis galego' e 'as dúas igual'), mentres que nos que se socializaron nas dúas esta tendencia é menor (diferencia de só 2.6 puntos entre os valores anteriores). Nos que aprenderon a falar en castelán a diminución de 'máis galego' repercute non só en 'as dúas igual' senón tamén na opción 'máis castelán'³⁶.

Gráfico 56. NO FUTURO O USO DO GALEGO

En canto á opinión sobre o futuro referida unicamente ó galego (ver gráfico 56), a inmensa maioría dos entrevistados (70%) coida que se vai producir un aumento no seu uso, fronte a só o 9% que se manifesta pesimista e cre que ha diminuír; un 21% cre que se vai mante-lo actual nivel de uso.

Táboa 66. Opinión sobre o futuro do galego segundo a idade

Opinión sobre o futuro do galego	Idade			
	de 16 a 25	de 26 a 40	de 41 a 60	de 61 en diante
aumentará	61.3%	79.8%	74.7%	62.7%
diminuirá	10.8%	4.6%	7.6%	11.9%
manterase	28.0%	15.6%	17.7%	25.4%

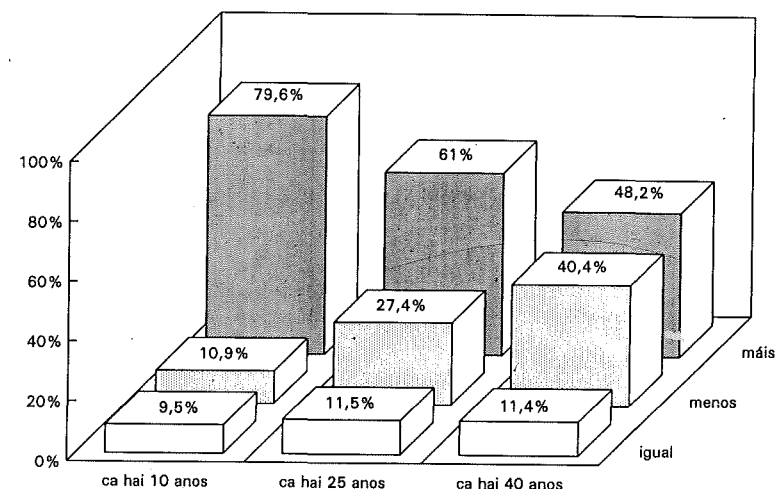
³⁶ Xa dixemos sobre as porcentaxes de opción polo futuro monolingüe que non se poden utilizar en cruzamentos, posto que ó se-lo número de respondentes que elixen esta opción moi baixo, aparecen moitas casas baleiras e, como consecuencia, os resultados non son estatisticamente aceptables.

A idade do entrevistado (táboa 66) está asociada nunha boa medida con esta variable³⁷, de xeito que son os individuos de entre 26 e 40 anos e entre 41 e 60 os máis optimistas ó respecto (79.8% e 74.7%), mentres que os de entre 16 e 25 anos e os de 61 en diante tenden menos a ter esta opción, aínda que mantendo sempre unhas porcentaxes superiores ó 60%.

6.6.4 Crenzas de tipo retrospectivo.

Aínda que este tipo de opinións non se refiren *strictu sensu* ó futuro, é conveniente tomalas en consideración para comprender na súa xusta medida a avaliación que sobre este se faga.

Gráfico 57. O GALEGO FÁLASE...

Como se aprecia, na análise retrospectiva mantense esta estimación positiva cara ó galego (ver gráfico 57). Os entrevistados pensan nun 79.6% que o galego se fala máis ca hai 10 anos; sen embargo, esta porcentaxe baixa ó 61% cando a pregunta fai referencia a hai 25 anos, e ó 48.2% se nos referimos a hai 40 anos. Estas diminucións pasan, como era de esperar, a engordar as porcentaxes de 'fálase menos', manténdose as de "igual" case invariables.

³⁷ $\chi^2 = 14.03$, cun $P = 0.02$.

Táboa 67. Valoración retrospectiva da frecuencia de uso do galego segundo a idade do entrevistado

	Idade			
	de 16 a 25	de 26 a 40	de 41 a 60	de 61 en diante
<i>Uso do galego respecto a 10 anos</i>				
máis	65.6%	84.9%	88.8%	74.5%
menos	24.7%	6.6%	5.6%	10.9%
igual	9.7%	8.5%	5.6%	14.6%
<i>Uso do galego respecto a 25 anos</i>				
máis	44.7%	68.0%	71.9%	53.3%
menos	45.9%	22.3%	19.4%	29.2%
igual	9.4%	9.7%	8.8%	17.5%
<i>Uso do galego respecto a 40 anos</i>				
máis	29.3%	58.2%	55.4%	44.1%
menos	59.8%	35.7%	35.7%	37.5%
igual	11.0%	6.1%	8.9%	18.4%

As máis significativas asociacións preséntaas a idade³⁸ (ver táboa 67). Así, se a referencia son 10 ou 25 anos, os que pensan en maior medida que o uso do galego aumentou son os individuos de entre 41 e 60 anos, e a seguir os de entre 26 e 40. Sen embargo, cando a referencia son 40 anos, invértese a resposta entre estes dous grupos, e son os de entre 26 e 40 anos os que máis pensan que o uso do galego aumentou, e a seguir os de entre 41 e 60 anos. Os que opinan en menor medida que o galego se fala hoxe máis son os máis novos (16-25 anos), mentres que os máis vellos (de 61 en diante) se manteñen sempre nun terceiro lugar. As baixas máis fortes aparecen tamén nos máis novos que presentan, segundo se distancia a referencia temporal, caídas de arredor do 20% (65.6% - 44.7% - 29.3%), o que supón na última variable (e case na 2ª) unha porcentaxe de 'fálase menos' superior ó 50%. Sen embargo, nos dous grupos de idade intermedios a porcentaxe dos que opinan que o galego se fala hoxe máis supera o 50% mesmo cando a referencia temporal son '40 anos'.

Táboa 68. Valoración retrospectiva da frecuencia de uso do galego segundo lingua habitual e hábitat

	Lingua habitual				hábitat		
	só galego	máis galego	máis castelán	só castelán	rural	vila	urbano
<i>Uso do galego respecto a 10 anos</i>							
máis	80.5%	80.5%	84.5%	66.7%	76.2%	82.9%	84.0%
menos	8.6%	8.8%	9.7%	25.0%	10.5%	10.0%	13.0%
igual	10.9%	10.7%	5.8%	8.3%	13.3%	7.1%	3.0%

³⁸ Para 10 anos: $X^2 = 33.44$ e $P = 0.0000$, para 25 anos $X^2 = 30.37$ e $P = 0.0000$, e para hai 40 anos $X^2 = 28.63$ e $P = 0.0001$.

Cando a referencia temporal son 10 anos (táboa 68), prodúcense tamén diferencias significativas segundo a lingua habitual e o hábitat. En canto á lingua habitual, é interesante sinalar que son os individuos que teñen como lingua habitual 'máis castelán ca galego' os que máis cren que o uso do galego aumentou, mentres que os que falan unicamente castelán se inclinan nunha maior medida pola súa diminución.

Por outra banda, canto máis urbano é o hábitat máis se sente o aumento do uso do galego nos últimos 10 anos, probablemente porque se observa o seu uso en ámbitos onde antes era inimaxinable, máis que por pensar que o número de falantes aumentou. Este feito é o que pode explicalas distribucións que se dan no urbano e, probablemente, tamén no conxunto dos falantes. É dicir, o galego fálase en máis situacións pero non o fala un maior número de persoas.

Conclusións

Nos datos analizados nada encontramos que nos faga pensar que unha desexable planificación dirixida a mellora-la situación da lingua galega fose encontrar grandes problemas de rexeitamento entre a poboación da bisbarra de Ferrol. As porcentaxes favorables ó fomento do galego andan polo 80%, mentres que os individuos contrarios non chegan ó 8%.

Por outra banda, parece claro que os entrevistados confían máis no poder do ensino e dos medios de comunicación como instrumentos dinamizadores do uso, sen desprezia-la importancia do goberno galego e mailo poder de transmisión interxeracional que teñen os pais. O conxunto destas avaliacións de importancia non aparece relacionado con outros factores sociolingüísticos ou sociodemográficos.

Finalmente, os entrevistados non cren que se chegue a curto prazo á desaparición de ningunha das dúas linguas, e si esperan que no futuro aumente o uso do galego.